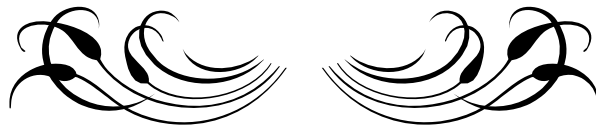

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

א	תקיעה.....
א	האריך בתרועה אם צריך להאריך התקיעה כנגדה
ד	צורת הקול
ה	שינוי קול
ו	נשבר תקיעה אחרונה אחר שתקע השיעור
ו	קול אויר בלי רם
ז	שברים
ז	צורת השבר
ח	טוֹרְאוֹטוּ [ומנהג ירושלים]
י	אורך שבר לשיטת ריב"א וריב"ם
יב	השלמת שבר קצר ע"י הוספת שברים
יג	תרועה
יג	להרבות במנינה לכתחילה
יג	צורת הקול
יד	שברים תרועה
יד	שתי נשימות - שיעור הנשימה
טו	ההפסק בין שברים לתרועה בנשימה אחת
טו	ההפסק בין שברים לתרועה - שיטת החז"א
יח	באיזה סדר לעשות ש"ת ובאיזה נ"א ו'מנהג בריסק'
יט	טעות בתקיעות האחרונות
יט	קטן לתקוע שלא כסדר
כ	בעל תוקע ששינה מדעת שוכרו
כ	רבוי תקיעות ושיטות
כ	כיסוי השופר בין הסדרים
כא	אשה לברך שהחיינו ביום שני

תקיעה

האריך בתרועה אם צריך להאריך התקיעה כנגדה

עכ"ל. ואינו מובן שאין כוונת הרשב"א שצריך להאריך בתקיעה כנגד התרועה אלא שאם האריך בכל שבר מהשברים אז צריך להאריך בתקיעה כנגדו שיהיה יותר ארוך מכל שבר, והאחרות חיים קיזר לשון הרשב"א (ראש השנה ס"ג:). וז"ל, ומיהו זה שיעורן למטה אבל אלו רצה להאריך בהן יותר מאריך ואין בכך כלום וכדתנן תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת הא אחת מיהא יש בידו ואע"פ שהאריך בה כשתים, וה"ה לשברים ובלבד שיאריך כנגדן בתקיעה שלפניהם ולאחריהם כדי להבדיל בין תקיעה לשברים, ואפילו אם רצה לרבות בשברים ולעשות ארבעה או חמשה עושה ואינו נמנע כו' עכ"ל, הרי כך להדיא דמה שצריך להאריך הוא כדי להבדיל בין תקיעה לשברים, וממילא היכא שהוסיף שברים או תרועות אין ענין

בראש השנה (דף ל"ג:). שיעור תקיעה בתרועה, ונחלקו הראשונים בפירוש, לרוב הראשונים שיעור תקיעה תלוי בשיעור תרועה וכפי מה שנקבע לשיעור תרועה יש לקבוע שיעור תקיעה, ולהראב"ד (הלי שופר פ"ג הל"ד) והרשב"א (ראש השנה ל"ג:) במקרה יאל לתנא ששיעורם שווין ועשה ממנו סימן אבל אם נחלק בשיעור תרועה אין סכרה לחלק גם בשיעור תקיעה.

ראיתי במועדים וזמנים (ח"א סי' ה' אות ד') שכתב שראוי להחמיר שאם מאריך בתרועה להאריך בתקיעות שלא יהיו פחות מהתרועה והביא שזה מפורש בארחות חיים בשם הרשב"א, וז"ל וכל אלו השיעורים למטה אבל אם רצה להאריך יותר אין בכך כלום והוא הדיון בשברים ובלבד שיאריך כנגדן התקיעות שלפניהם ולאחריהם והוא הדיון לתרועה

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

ויש להוכיח עוד ממש"כ התוס' שצריך להאריך בתקיעות של קשר"ק כשיעור שלשה שברים וג' יצבות עכ"ל ופשוט דבריו מראים שבא להורות למעשה, ובהמשך כ' שהתוס' שאנו מאריכין ביצבות עכ"ל, ולא מסתבר שהאריכו רק ביצבות של תרועה ולא של ש"ת³, וא"כ היה צריך להאריך בתקיעה של ש"ת יותר משיעור שלשה שברים וג' יצבות כיון שלמעשה תקעו יותר מג' יצבות אע"כ אינו צריך להאריך אלא כדינו של התרועה.

וכן בחי' הרשב"ץ (בד"ה סדר תקיעות שלש) ושיעור התקיעה היא כשיעור התרועה האמצעי' כו' אם של תר"ת כשיעור ג' טרימוטין עכ"ל, ובסד"ה אחקין ר' אבהו כ' להדיא יצבות אנו מוסיפין בהן יותר מג' עכ"ל, ואעפ"כ לא כ' שיש להאריך בתקיעה יותר משיעור ג' יצבות מטעם זה, ואין לומר שלא כ' אלא עיקר הדין למי שלא הוסיף יצבות כמנהגם שהרי כ' גם בהמשך ושיעור תקיעה של תר"ת כשיעור ג' יצבות ולי נראה שיש לחוש לדברי הראב"ד עכ"ל, וכ"כ בסד"ה סדר תקיעות וז"ל ואני אומר שגם יש לחוש לפירוש הראב"ד ז"ל ולהאריך בתקיעה של תר"ת ושלא לעשות כשיעור ג' טרימוטין אלא שיעור תשעה עכ"ל, הרי שבא לכתוב הלכה למעשה וכו' שיש לחוש להראב"ד ולא לעשות רק כג' טרימוטין ומבואר בזה דמי שאינו מחמיר בהראב"ד יכול לעשות כג' טרימוטין אע"פ שהוסיף על היצבות.

וכן מבואר מהרמב"ן (שם) שמצדד לומר שלרבי אבהו אף חי תרועה הוא גנוחי ויליל מ"מ שיעור תקיעה לא הוא אלא כאחת מהקולות שבתרועה הגם שלמעשה האריך יותר, ואף שלבסוף כתב שהנכון הוא שצריך להאריך בתקיעה כשתיהם היינו מפני שניהם הוא עיקר התרועה אבל אילו האריך יותר מהשיעור אינו צריך להאריך בתקיעה שכנגדו, וראיתי מי שדייק מדרשת הרמב"ן להיפך שכתב וצריך כל אחד לשעורי תקיעה כתרועה דנפשיה עכ"ל, אבל המעיין בכל דבריו גם יראה שאין זה כוונתו וז"ל כיון ששנינו במשנתנו שיעור התקיעה כתרועה ותרועה שלש יצבות, וקתני ברייתא שיעור תקיעה כתרועה ותרועה שלשה שברים, ש"מ דהכי גמירי הלכה דשיעור תקיעה כשיעור התרועה בין שתהיה התרועה ילולי או גנוחי, הילכך לר' אבהו דאמר תרועה היינו גנוחי וילולי, שיעור תקיעה לדידה כשיעור תרועה לדידה דהיינו שברים ותרועה, וצריך כל אחד לשעורי תקיעה כתרועה דנפשיה, וכשתוקע תשר"ת צריך להאריך בתקיעות שבו כדי שלשה שברים ושלוש יצבות שהיא תרועה שבו עכ"ל, והיינו שבא לומר כמסקנתו בחידושו שאף לר' אבהו התקיעה היא כשיעור שברים תרועה אבל חי בא לומר שגם כשהאריך יותר מהשיעור צריך להאריך התקיעה כנגדו האריך בלשון

להאריך בתקיעה, והמעין צפנים בהארחות חיים יראה שגם הוא למד כן, ומה שכתב וכן בתרועה ר"ל שמוחר להרבות בו ולא שצריך להאריך בתקיעה כנגדו. עוד הביא המו"ז מהשפת אמת' שבאמת כ"כ לתרץ קושיא על המשנה אבל קושיא אינו חזקה כ"כ ואין דין זה מוכרח כלל ומסתומת כל הראשונים והאחרונים לא משמע שצריך להקפיד על זה כלל.

ויש לדייק בתוס' (ראש השנה ל"ג): שלא ס"ל כן שכתב ונראה שחייב אדם להאריך בתקיעה של קשר"ק יותר משל קשר"ק ובש"ק יותר משל קר"ק דהא שיעור תקיעה כתרועה וקשר"ק אנו עושים משום ספיקא דגנוח ויליל נמצא שצריך להאריך בתקיעות של קשר"ק כשיעור שלשה שברים וג' יצבות כו', ולמה צריך לומר וקשר"ק אנו עושים משום ספיקא דגנוח ויליל, יהיה מאיזה טעם שהיא למעשה מאחר שהאריך בו נמצא שצריך להאריך בהתקיעה כנגדו, וע"כ אין בזה כלום, אך מפני שכולו הוא חיוב לתרועה בשביל זה צריך להאריך בתקיעה כנגדו².

¹ וז"ל השפת אמת (ראש השנה ל"ג): במשנה שיעור תקיעה כג' תרועות שיעור תרועה כו' וקשה למה לא כללינהו בחדא בבא וליתני שיעור תקיעה ותרועה כג' יבבות ונראה דהלכה הוא שצריך להיות התקיעה כמו התרועה וכשמאריך בתרועה [יותר משלש יבבות] צריך להאריך נמי בתקיעה ובהכי מיושב לי נמי הא דאמר אביי לקמן דלא פליגי מתני' עם הברייתא בתקיעה אבל בתרועה פליגי למר יבבות ולמר שברים וקשה דא"כ י"ל [כפי הראב"ד שהביא הר"ן] דגם ברישא הא בהא תליא דכיון דלתנא דידן התרועה קצרה תקיעה כג' תרועות ולברייתא דהתרועה ארוכה ממילא היא התקיעה כתרועה [וכן הקשה הפני"ן] ולמ"ש א"ש דכיון דשיעור התקיעה תלוי בהתרועה דכפי אריכות התרועה כך צריך להיות התקיעה א"כ לא תליא הא בהא כנ"ל אכן בסי' פ"י כ' בפשיטות דאין שיעור זה הל"מ וא"י מ"ש מכל שיעורין דהל"מ מסיני נינהו:

ויש להעיר מדרשת הרמב"ן ז"ל לראש השנה שכי' כיון ששנינו במשנתנו שיעור התקיעה כתרועה ותרועה שלש יבבות, וקתני ברייתא שיעור תקיעה כתרועה ותרועה שלשה שברים, ש"מ דהכי גמירי הלכה דשיעור תקיעה כשיעור התרועה עכ"ל, שהוא כדברי השפ"א ולא כהפני"ן ששיעור תקיעה כשיעור תרועה הל"מ, אבל מ"מ י"ל שההלכה הוא כשיעור תרועה ע"פ דין ולא כשיעור מה שתקע למעשה.

² ואולי יש לדחות שאם נאמר שקול אחר אינו מפסיק, וכשיטת ר"ת בסוף תוס' [עכ"פ מעיקר הדין], א"כ לא היה צריך להאריך כנגד הקול שאינו מהתרועה שהיה אפשר לומר שהוא קול אחר בעלמא, אך מאחר שאנו חוששין ששניהם תרועה ממילא צריך להאריך כנגדם, אבל לא משמע כן.

יש שפקפקו על מש"כ, וטענו דמש"כ בהדיחו שאם נאמר כו' מיותר, וגם טענו שהדיחו שכתבתי הוא האמת, אבל בדוקא כ"כ שאל"כ לא היה להתוס' להאריך ולכתוב וקשר"ק אנו עושים כו', שמוכן מאילו דאל"כ היה פסול משום הפסק קול אחר, אע"כ התוס' צידד שקול אחר אינו מפסיק וממילא היה מקום לומר שהקול האחר אינו מהתרועה וע"כ הוצרך לכתוב שאנו עושים כן משום הצד שכולו מהתרועה. ומטעם זה כתבתי דלא משמע כן, שהרי עכ"פ ר' אבהו שתיקן לתקוע שברים ותרועה בפניע חשש להפסק קול אחר כדאיתא בגמ' להדיא [וגם ר"ת לא כ' שאין לחוש להפסק קול אחר אלא בתקיעות דמעומד וז"ל (שו"ת ספר הישר ס"ח אות ה') פסוקי תקיעות חומרא בעלמא היא וכיון דבישיבה עבדין כולהו משום פסוקי בתוך התפלה לא חשו לפסוקי משום טורח צבור עכ"ל] וממילא מובן מאילו שבש"ת שבתקיעות דמיושב נקטינן שכולו הוא מהתקיעה. אבל מ"מ יש מקום לומר דכיון שכן הוא האמת שנקטינן שכולו הוא מהקול ולולי

זה לא היה צריך להאריך בתקיעה על כן ביאר התוס' קושיתו להדיא.

וגם פקפקו על דברי שבאמת היה תוס' יכול לכתוב כן אבל עדיפא מיניה כו', ולא הבנתי טענה זו כלל שהרי במשנה איתא שיעור תקיעה כשלש תרועות, וי"ל דר"ל שלש תרועות כדיניה או כתרועות שתקע בפועל ואם הפירוש השני הוא האמת אינו עדיף כלל לומר שכן הוא מה שצריך ע"פ דין שאין מקור כלל לזה שתקיעה הוא כפי שיעור תרועה ע"פ דין אלא למה שתקע בפועל, ודוחק לומר שנסתפקו התוס' בפירוש המשנה.

³ אמנם אם נאמר כן שלא האריכו אלא בתרועה ולא בש"ת מדויק מש"כ התוס' נמצא שצריך להאריך בתקיעות של קשר"ק כשיעור שלשה שברים וג' יבבות ובתקיעות של קשר"ק כשיעור ג' שברים כו' ובתקיעות של קר"ק כשיעור תרועה שהוא ילולי ליל עכ"ל, ולא כ' בתרועה כשיעור ג' יבבות כש"כ אצל ש"ת, אולם בתוס' ר"פ כ' להדיא ובתקיעות של קר"ק כשיעור ג' יבבות עכ"ל.

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

כתב בסידורו (בדיני התקיעות סדר התקיעות אות ו) לחוש לזה, ולא מאלתי שם ו"ל ומיהו אם האריך הרבה בכל תקיעה אין לחוש שאין לה שיעור למעלה וכן בתרועה יכול להאריך בה כמו שיראה. וכן אם מוסיף על ג' שברים אין כאן בית מיוחד בלבד שלא יוסיף יותר מכדי שיעור התקיעה עכ"ל, וכן הוא גם בדפוס ראשון, וכנראה הקה"מ הבין מש"כ בלבד שלא יוסיף כו' קאי על מש"כ אם מוסיף על ג' שברים והבין מזה דר"ל שאם הוסיף בשברים אריך להוסיף בהתקיעה כנגדו, אבל א"כ לא הול"ל מכדי שיעור התקיעה אלא יותר מהתקיעה, אלא ע"כ ר"ל שאין להאריך בכל שבר יותר מכדי שיעור תקיעה, ואי לא תימא הכי יולא שכתב הלכה שלא מאלנו באף אחד מהקדמונים, ואדרבה משמע להדיא שאינו אריך לחוש לזה כש"כ, והיעב"ץ חולק על זה והבליע זה בסידורו באופן שאפשר להדיותו כמוני לטעות בזוונתו ולהבין שאין זה דעתו, ולא כתב זה יותר מפורש לא שם ולא במור וקליעה או שום מקום אחר בספריו הרבים, ולא עוד אלא שהשמיט זה שצריך להזהר שלא להאריך השבר יותר מכדי שיעור תקיעה שהוא דבר המוצא בכל הראשונים ופוסקים בלי שום חולק כלל ושלל חלקו אלא אי יכול להאריך בשברים כשיעור תקיעה לתרועה, אבל פשוט לכולי עלמא שאין להאריך כשיעור תקיעה בלא זו וכל הפוסקים מאלו לנכון להזהר על זה להדיא, ואילו היעב"ץ לא טרח להביא דין זה כלל, ותחת זה הבליע הלכה חדשה שלא שיערה אבותינו, אלא מסתבר שכוונתו הוא כש"כ.

והג"ר ש"ד שליט"א הביא שכן הוא גם דעת בעל הנחל אשכול⁵, ומלבד ממה שהוא דבר שכי' דרך לימודו וקשה לחדש הלכה חדשה נגד סתימת הפוסקים רק כדי לת' קושיתו הרי גם לפי דבריו אין הדבר מוכרח, שהרי כ' לפי שיטת רבינו האי גאון שיוצאים בכל הקולות שצריך להאריך בתקיעה לפי הבצא שבו, ולכאורה למד מזה שהוא משום שתקע יותר שהרי לשיתת ר' האי גם אם תקע ש"ת למעשה אבל היה יולא אילו תקע שברים או תרועה בלבד, אבל אין הדבר מוכרח, ד"ל שיש כמה מיני תרועות שאפשר לעשות אבל מ"מ כל תרועה יש לו גדריו ואריך תקיעה כפי התרועה, אבל אם מאריך יותר מהאורך לתרועה זו אינו צריך להאריך התקיעה כנגדו.

ושאלתי מו"ר הגרמ"ם שליט"א אם יש לחוש כשמאריכים השברים או תרועה יותר מהשיעור להאריך התקיעה כנגדו כמו אורך מה שתקע

כפי מה שתקע למעשה.

⁵ הובא בהמעין תשרי תשל"ג עמ' 41, וז"ל "סדר תקיעות וגו' שיעור תקיעה כשלש תרועות" וכו' בין לפי הרמב"ם שיעור ו' תקיעות כג' תרועות ובין לפי כה"פ דתקיעות ראשונות קחשיב ושיעור תקיעה לפחות תרועה קשיא וכי סני ליה למימר שיעור תקיעה תרועה ולרמב"ם כחצי תרועה וז"ל דקמ"ל דג' תרועות מה"ת ולא כתנאי בדף ל"ד זה לא נשמע ממתני' דדרבנן נמי צריך לאשמעינן וני' עפ"י מ"ש בשם רב האי הא דאתקין ר"א בקסרי תשרי"ת תשי"ת לא מי ספק דמה"ת בליל וכן בגנח וכן ב' ביחד יצא לתרועה ולא התקין רק להשוות המנהגים שלא יראה כב' תורות וכו' וני' שכבר בימי המשנה הי' שנוי זה והיו יוצאין באיזה מן התרועות והר"ן כתב דעכ"פ התקיעה תהי' לפחות ארוכה כתרועה ד"והעברתם" לשון המשכה ומטעם זה תקיעה דתשרי"ק ארוכה משל תשי"ת ותר"ת וזה פרוש המשנה "שיעור תקיעה כג' תרועות" ר"ל כמין ג' תרועות בין שהתרועה ליל או גניח או תרתי תמיד צריך לשער שתהא לפחות כמין התרועה שתוקע ולרמב"ם פ"י שיעור שש תקיעות כג' תרועות נקט ג' תרועות ולא תקיעה כחצי תרועה להורות שלא יאריך יותר מחצי תרועה ממין שתוקע אם ליל מחצי ליל וכו' וטעמי דתרועה עקר דמפורשת עכ"ל.

יותר מדאי, וגם אין דבריו מכוונים שלא היה לו לומר שלר' אבהו שיעור תקיעה לדידה כשיעור שברים לדידה דהיינו שברים ותרועה, וכן אמר בסוף אריך להאריך בתקיעות שבו כדי שלשה שברים ושלש יצבות שהיא תרועה שבו, דהיינו שהרמב"ן תולה זה תמיד במה שתרועה שבו הוי שברים ותרועה, ולא בזה שלמעשה האריך כל כך, ולא משמע שר"ל אלא שצריך להאריך כשיעור שלשה שברים ושלש יצבות ולא כמו שתקע בפועל, וזה שכתב בתרועה דנפשיה לא ר"ל מה שתקע בפועל אלא מה שתקע בלא זו או שברים או תרועה או שברים תרועה.

ועוד יש להוכיח מהראב"ד (הלי שופר פ"ג ה"י"ד) שכתב ודע שאין מחלוקת בין התנאים אלא בענין התרועה מה היא וכמה שיעורה כי התנא האחד אומר כי התרועה היא טרימוטי ושיעורה שלש טרימוטות והוא שיעור קטן והתנא האחר אומר כי התרועה היא שברים והם שלשה והוא שיעור גדול אבל שיעור התקיעה אחד הוא לשניהם כתשע טרימוטות או כשלשה שברים שהן שיעור אחד ומי שאומר שברים הוא שאומר שיעור תקיעה תרועה ומי שאומר טרימוטות הוא שאומר תקיעה כשלש תרועות עכ"ל, ולדבריו אין שום דין שאורך התקיעה הוא כאורך התרועה, רק שתנא דברייתא למעשה הוי שיעור אחד לשתיהם ועל כן אמר שיעור תקיעה תרועה לסימן בעלמא, וא"כ פשיטא שלא ישתנה שיעור התקיעה מפני שהאריך בשברים, והנה הרמב"ן ברי"ה (ס"ג:). חולק על הראב"ד לגבי שיעור שברים או תרועה וכתב טעמו וז"ל ודכ"ע תקיעה תרועה ושלל מלינו מי שחלק בכך אלא כך נאמרה הלכה תקיעה תרועה כו' הלכך לדין דמספקא לן ועבדינן שברים צריך להאריך בתקיעה כשברים דהיא תרועה, הילכך תקיעה דתשי"ת כשלשה שברים דתרי"ת כשלש יצבות כל חד וחד כדאיתיה, לפי שאין אנו יודעין מהו התרועה שנאמר עליה שתהא תקיעה כמותה, מיהו אע"ג לאיסתפק ליה לר' אבהו דילמא גנח וייליל, לא צריך לאורוכי בתקיעה שיעור גנוחי וייליל דהוא שלשה שברים ושלשה יצבות, דאי נמי גנוחי וייליל לא גמר רבי אבהו דגנח תלת וייליל תלת אלא דשיעורא דקמאי תקין, ועוד לספקיה דר' אבהו לא אשכחן תקיעה תרועה אלא לדעתא דתנא הוא דאמרי ליה, הא לרבי אבהו דיה לתקיעה כדחת מן הקולות שבתרועה, ואפשר שאף תקיעה דרבי אבהו תרועה לדידה כשלשה שברים ושלש יצבות, והוא הנכון עכ"ל, והיינו שגם הרמב"ן מסכים להראב"ד בפירוש השיעור של המשנה שאינו שיעור במה שתקע בפועל אלא נאמר שהוי השיעור שאמרנו לגבי תרועה אלא שס"ל שכן נאמר לכל התנאים ומסתפק במה שמוסיף רב אבהו דמאחר שאין תנא שאמר כן ע"כ לא נאמר בזה שיעור תקיעה כשיעור תרועה, ואף למסקנתו גם לרבי אבהו שיעור תקיעה תרועה לדידה אין הכרח שחזר בו בזה אלא שס"ל שגם לר' אבהו ע"כ הוי זה שיעורו של התנא, וא"כ גם בזה נאמר כשיעור תרועה, ולא שצריך לעשות כשיעור מה שתקע בפועל.

והנה דב"ח (בד"ה ואפשר) ואף דליעבד אינו יולא בתקיעת תשרי"ת ותשי"ת אם היא פחותה מט' כחות כו' אבל בתקיעת תרי"ת יש לסמוך דליעבד על פירש"י לתרועה ג' יצבות כל שהוא עכ"ל, וסתימת דבריו משמע שיש להכשיר תקיעת ג' יצבות אע"פ שלמעשה עשה התרועה כט' כחות כנהוג, ובפרט שכי' בהמשך ומטעם זה נמי בכל תרועה יש לסמוך דליעבד אם לא עשה רק ג' כחות כל שהוא עכ"ל, ומשמע שעד אז מיירי כשעשה תרועה כט' כחות ואע"פ הכשיר תקיעה שהיא קלרה מהתרועה.

ראיתי בקימור הלכות מועדים⁴ להג"ר שריה דבלינקי שליט"א שהיעב"ץ

⁴ ושוב בא לידי ספרו יעננו בקול וגם הוא עמד על זה שליכא מקור לזה בדברי הראשונים וסתימת דברי הפוסקים משמע שאינו צריך להאריך

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

להאריך התקיעה כנגד מה שתקע בפועל, ור' ראובן אמר שאין מקום לחוש לזה כלל, ולאחר כמה שנים פגש אותו רח"ג וקאל אותו על הויכוח שלו עם אביו, ואמר ילדות היתה בי.

לשצרים או תרועה, ואמר שאין לחוש לזה כלל.

שמעתי מרדכי"ב ששמע מהגאון ר' יצחק ליכטנשטיין שליט"א חתן הג"ר חיים גרוזובסקי ז"ל שבתחילת הגעת הגאון ר' ראובן גרוזובסקי ז"ל לארה"ב הורה א' צווילמסבורג, שלימים היה לפוסק גדול, שצריכים

צורת הקול

ארוך, וע"כ נקטו שצבר קל לא מקרי שצבר כלל.

בחוברת תל תלפיות (חשוון תרפ"ה, עמ' י"ז) הזכיר שצמדינתם [אוונגרין] תחילת התקיעה משונה מסופה, ות"ח צעל תוקע היה צמדינה אחרת [רוסי] ושמע שתוקעים פשוטה בלי שום שינוי ותקע כן [שעדיפא כי הפשוטה שתקעו עד אז לשני קולות נחלקה ואין זה פשוטה], והרגישו השומעים מיד שאין זה כמנהגם, אמנם הלבוש מרדכי (משנת תרצ"ו סי' נ"ב) שהיה צאונגרין כ' כי תקיעות תלי' בכמה הלכות כו' וצפרט בתקיעה פשוטה ראיתי כמה תוקעי' בהתחלה בקול נמוך ולבסוף מגביה הקול ועי"כ כמעט הוה כשצרים ארוכים, וכן הראה לנו מ"ו הגאון הצדיק אב"ד דק"ק יאהאני ז"ל לתקוע רק פשוטה ממש למשך מתחילה עד סוף עכ"ל, ואולי היה שינוי מנהג בזה בתוך אונגרין, הגם שקצת מוזר שצמקום התל תלפיות לא ידעו מתקיעה ישרה כלל.

בספר דברי פינחס (סי' מ"ג אות ד') ולענין מנהג צעלזא שתוקעים התקיעה עם תרועה בסופה, הביא בקובץ אור הצפון גליון 7 עמ' י"ח שצמנה רבוה"ק שלא לסיים את קול התקיעה ביושר אלא בקול עולה למעלה וכן הורה כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א לבעל התוקע בסדר דמעומד בשם כ"ק מרן מהר"א ז"ל שמקובל בשם המהר"ל שיס לתקוע כן, ובספר אורח שלום ח"א עמ' ע"ח וזכרנו לחיים עמ' מ"ו הביאו כי הרה"ק רבי שלום מקאמינקא ז"ל קיבל לתקוע כך מרבו כ"ק מרן מהר"ש מצעלזא ז"ל היינו תחלה בקול פשוט ונמוך ואח"כ בקול גבוה וחזק, וכן המנהג בצאצוב עד היום ע"כ.

ובשו"ע המקור (סי' ק"י, עיני יצחק ל') שמסורת התקיעה המקובלת צתימן לעשות בסופה קול סיום (על ידי נשיפת אויר בחוזק) ולא להפסיקה בפתע פתאום, ואינם חוששים שזה נחשב שצבר כי ניכר בצירור שזו אינה אלא לורת ודרך הסיום, ולדבריו זהו כוונת ספר המנהיג בתמונות [מובא להלן], ושמעתי שגם בהולנד נהגו כן, וכן מבוואר בספר דברי פינחס (בהמשך קטע הקודם) ובהליכות שלמה ח"ב פ"ב אות ט' הביא מלקט יושר עמ' קצ"ה להתחיל דוקא בקול רם ולא בקול נמוך כדי שישמעו תחלת התקיעה אבל מלבד שאין לחוש לזה קיי"ל ברה"ק כ"ז ע"ב ושו"ע סי' תקפ"ו סי' כל הקולות כשצרים צוופר ואינו דומה לקול שצמורכב מכמה קולות כמו תרועה אלא הכוונה לקול תקיעה שצסוימו לא תוקעים אותו ביושר אלא הולך וחזק למעלה.

תקיעה קול פשוט כש"כ הרמב"ן (דרשה לר"ה בד"ה וכתוב בתוספות) כפי הגרלה מדקדוק הלשון אין ההפך שצין השצרים לתקיעה צין ארוך לקל, אלא שזה קול פשוט סופו תחילתו כאיש מרים קולו לשורר ולרנן, וזהו קול שצור כעין המילול עכ"ל, וכן בריטב"א (ר"ה ל"ג ע"ב) שתקיעה קול פשוט בלא שצירה עכ"ל.

בס' שאלת שלמה (ח"ב תשובה נ"ה) מנהג אשכנז באה"ק ובירוש' הוא שאין עושים בתקיעה שום שינוי צסוף הקול רק מפסיקין את הקול, וטעמם כי התקיעה לריכה שתהא פשוטה כולה בלי שום שינוי קול אף בהסוף, ומורי הגאון הגדול מצריסק מהרי"ל דיסקין ז"ל פה היה מדקדק גדול בזה שאם היה רק איזה שני קול צממש התקיעה ואף צסוף היה מורה לתקוע שנית ולפעמים היו עוברים לפניו כעשר תוקעים עד שעשו התקיעה ישרה ופשוטה לפניו עכ"ל, וכן נוהגים אצלנו לכתחילה אצל היו קהילות שנהגו לכתחילה לעשות איזה שינוי קול בתקיעה כשי"ת.

אמנם מצינו בהרבה קהילות שנהגו לעשות שינוי קל בהקול והיה ראוי לדקדק אם עושים שינוי כליל או רק שינוי בחוזק הקול, והגם שאלו המקפידים על קול אחיד משתדלים שלא יהיה שינוי חוזק ג"כ אבל בכל זאת עדיף טפי ששמע יותר קול אחד.

קהילות אשכנז נוהגים לעשות שצבר קל בתחילת התקיעה לכתחילה, והזכר בלקט יושר⁶ טוב לעשות שצבר קל בתחילת התקיעה עכ"ל, והמנהג הוא חידוש צמיוחד לקהילות אשכנז שלפי מנהגם אין חילוק צין תקיעה צצרים ותרועה אלא צצורת הקול אבל שלשתן הם קול אחד

⁶ אני שאלתי פעם למו"ז הגאון רא"י זלוניק זצ"ל על זה ואמר לי שכמדומה לו הלקט יושר אינו ספר מוסמך ואינו נכון לעשות כן אלא לעשות הכי ישר שאפשר, ועיני בקובץ צהר ח"א שמפסק מאד בהלקט יושר שיש בו זיופים מאוחרות, ואולם שמעתי מאבי מורי שליט"א ששתיים מהדוגמאות שהביא של דברים בלקט יושר שלא נמצאו באחד מהראשונים באמת נמצאים בדברי הראשונים, וגם כותב המאמר בצהר הסתייג קצת מדבריו (כרך 2 עמ' תקטו-תקטז) עיי"ש, והכת"י נבדק עיני גדולי החוקרים, ראה בהקדמה של ר' פריימן ובהקדמה למהדורת מכון ירושלים, הרב י"מ פלס שליט"א, שהוא מומחה גדול מאד לספרי וכת"י חכמי אשכנז אמר שהדברים בטלים ממש, ואין שום מקום לפיקפוק כלל וגם בשו"ת פאת שדך לגרשי"ד מונק זצ"ל- (סי' ד') כי דלא מסתברא שזדרייף או שנתערבו בו זיופים עכ"ד, מ"מ לא היה מגדולי תלמידי התה"ד, וספרו לא קיבל אחיזה אצל הפוסקים ולא היה ידוע, שלא כמו מנהגי מהרי"ל, עד שנתגלה בספריה לפי כמה שנים. יכול להיות שזה היה במקרה אבל יתכן גם שלא ראו בני דורו שזה ראוי לאימון ולא העתיקו אותו בכוונה. לא צריך להאשים המחבר בזיוף בזדון כדי שלא לסמוך לגמרי על פסקיו. יש מספיק מקרים שאומרים פסקים בשם פוסקי זמנינו שנתבררם אח"כ שלא הבינו השומעים דבריו, גם לצד היותר טוב שלא היה ספרו מפורסם במקרה ושלא בכוונה מ"מ קשה ליתן אימון מוחלט בספר כזה, הגם שראוי להתייחס לדבריו, מאידך גיסא הספר נדפס בשנת תרס"ג וכנראה המו"ל לא זייף הכת"י ואם מזויף הוא הוי זיוף ישן ולכאורה עכ"פ יש בזה להעיד על מנהג מקום הזייפן.

⁷ ועי' שביאר מנהגם שהשינוי קול בא ממה שנתרוקן הראיות במשך התקיעה, וכי שס"ל שהכי עדיף טפי שעושים תקיעה שלימה שתוקעים בכל האויר שבריא, משא"כ למנהג רוסי ע"כ מספיקים הקול באמצע לפני שבא לידי שינוי והוי שבר, [הגם שהודה שכשר לכתחילה]. וצ"ע שהרי בעל תוקע טוב יכול לתקוע בקל עשרים שניות ויותר ויש שיכולים לתקוע דקה שלימה, ולא מסתבר שנהגו להאריך בתקיעה כ"כ, ואולי לא מלאו הראיות כ"כ ולא הספיק אלא לתקיעה קצרה, אבל כי שם האדם שואף האויר אל תוכו וממלא ריאה שלו רוח, ובנסייון שעשיתי תקעתי בחמש שופרות בלי להכניס אויר לריאה כלל אלא במה שנמצא בו באופן טבעי וברוב פעמים הצלחתי לתקוע ככי שניות ויותר, והתקיעה הקצרה ביותר היתה י"ב שניות שהוא פי שנים מהשיעור הכי גדול שראיתי שניתנה לתקיעה.

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

שבתקיעה יש שינוי קול בדוקא, ואם לא נאמר כן אינו מובן כלל מה הוקשה ליה בתחילה הרי התירץ פשוט עד שאין מקום להסתפק בזה, גם לשונו הגע עצמך כו' משמע שאין זה בכל ב' תקיעות אלא שיש אופן שאפשר להבחין בין ב' תקיעות.

באשכנז אברהם (מה"ת סי' תק"צ) שמעתי כעת בשם הגאון מורי חמי זללה"ה שהיה מהדר אודות קול תקיעה שיש בו כשני קולות שיהיה קול השני ארוך ומשוך, והבנתי כעת שיש לכך סמך למה שאמרו חז"ל (ראש השנה ל"ד א) אודות תשר"ת שמפסקי קולות, וכיון לר"ך להיות בתקיעה כשיעור ג' טרמוטין, ל"ך להיות קול הארוך כשיעור סמוך להתרועה בלא הפסק קצר ביניהם, ולגבי דיעבד אולי י"ל שכל שהתקיעה אחת היא, גם שנשמעת כעין ב' קולות, אך לכתחילה הרי טוב להזהר עכ"ל, ויש שהבינו שהיה מהדר דוקא שיהיה התקיעה כב' קולות, אבל נראה יותר שאדרבה היה חושש דמה שנהגו במקומו יש בו משום ב' קולות והיה מהדר שעכ"פ סמוך לתרועה יהיה כשיעור תקיעה בלי שינוי קול ובזה לא נפסל מחמת הקול הראשון שהיו קול אחר ולא שייך לקול השני שהוא התקיעה.

ל"ע בכל אלו המקומות אם היה הקפדה לעשות כן דוקא או שכן נהגו מאיזה טעם אבל לא היה להם הקפדה בזה, לא ראיתי שום מקור קדוש שהקפידו כן דוקא וזאת הלקט יושר ושמפוקפק קצת כנ"ל בהערה 16 וכת"י בשם בעל הרוקח (המובא בד"ה ובשו"ע המקוצר).

ועכ"פ נראה שאין חולק על זה שתקיעה הוא קול פשוט דל"כ היה ל"ך להיות מוזכר בשום מקום, ולכו"ע יולאים בתקיעה ישרה לגמרי, רק אלו שעשו שינוי קל נקטו שעדיין מקרי ישר, ומה שנהגו לעשות איזה שינוי קל אינו אלא סלסול בעלמא אבל בודאי מודים שיוולאים בתקיעתנו, וכן מורה לשון הלקט יושר טוב לעשות שבר, וממילא נראה שאין ענין להדר לשמוע תקיעות ספר המנהיג וכן מי שנוהג כמנהג אשכנז או תימן ושמע תקיעות ישרות לגמרי שאין לו ענין לשמוע עוד פעם תקיעות כמנהגו שבדאי יאלא כבר גם למנהגו.

ולפני כמה שנים מלאתי צפרוטוקולים הישנים דק"ק אמשטרדם הנמצאים בכת"י בארכיון העיר שכן הי' המנהג שם על פי תקנת הגאון המעשה רוקח ז"ל וכך נהגו המקפידים עד היום ע"כ.

בספר המנהיג (מסה"ק ח"א עמי ש"כ) יש קוים לדוגמת הקולות שאינם ישרים לגמרי אלא כזה קשר"ק [ש"ך] קשר"ק [ש"ך] קשר"ק [ש"ך], ויש עוד כת"י שהקוים לתקיעה אינם ישרים וראיתי שכן הוא בר' סעדיה גאון בצאור התקיעות מליייר עיגול עצה בתחילת ובסוף כל תקיעה, ובכ"י ספרדי משנת רעה (המולוס בסוף תנך קורן) התקיעות עם עיקומים בולטים בתחילתן, אמנם ידוע שתמונת הם החלק שכת"י הכי עלולה להשתבש, בפרט בדבר כמו תקיעות שכל מעתיק חשב שהבין התקיעות ולייר כפי התקיעות שלו, ואם כמה כת"י של ספר ובכולם הצאור בדיוק אותו דבר היה אפשר לקבוע שזה מה שלייר המחבר, אבל לא ידוע לי שנמצא דבר זה, וקשה לקבוע זה ע"י כת"י בודד.

יש שהביאו עוד מש"כ המאירי (מגן אבות ב') אדם מבחין בין תחלת התקיעה לסופה, מתוך הגבחה הקול ונמיכתו עכ"ל, אבל נראה שאין כוונת המאירי שבדוקא יש שינוי קול מתחילתה לסופה, וז"ל וא"כ מה שאמרו בצרייתא בסוף ראש השנה תקע והריע ותקע בנשימה אחת לא יאלא כמאן, ופי' הצרייתא שהתקיעות והתרועות כל חדא וחדא לחודה קיימא והם טעונות הפסק שאין מנין תקיעות אלא בהפסק ואם תקע והריע ותקע בנשימה אחת אע"פ שיש שני קול ביניהם מ"מ קול אחד הם ואנו שלש בעינינו, וכמו שאמרו תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת, ואם תאמר התם הוא שאין שינוי בתנועת הקול וכלה כתנועת תקיעה אחת אלא שהאריך בה כשיעור שתיים אבל תקיעה ותרועה ותקיעה הרי יש שינוי קול ביניהם מתקיעה לתרועה ומתרועה לתקיעה, הגע עצמך אם תקע שתי תקיעות אלו בנשימה אחת ר"ל אחת של סוף קשר"ק ואחת של תחלת קשר"ק אלא שכל אחת אדם מבחין בין תחלת התקיעה לסופה משך הגבחה הקול ונמיכתו מי סלקא ליה אפילו לחדא עכ"ל, והיינו שמדמה תשר"ת בנשימה אחת לשתי תקיעות בנשימה אחת, ובזה הוקשה שאינו דומה כיון שאין שינוי קול ב' תקיעות משא"כ בין תקיעה לשברים, ותירץ דיתכן לעשות שינוי קול בין תקיעה אחת להשנייה ע"י הגבחה הקול ונמיכתו, ולא

שינוי קול

שהיה לו שייכות לצריקת ושאלתי על התקיעה של התשר"ת שלא היה ישר כ"כ והיה קצת שבור בסופו, ואמר לי שלא הלך לו ולר"ך לעשותו יותר ישר, אבל כשאשאלתי אם ל"ך לחזור בשביל זה לא ראה לומר, ולדברי הבעל תוקע שלו ר' שד"כ הוא אינו מקפיד על זה כלל¹⁰.

ושמעתי מהר' מרדכי לחמעט שליט"א שהקבלה אלכס לכל זמן שלא

למעשה קשה ביותר לעשות קול ישר לגמרי בלי שום שינוי כלל ובד"כ יש איזה שינוי ומטעם זה גם אלכס⁸ מכשרין שינוי קל, ושאלתי מו"ר הגרמ"ם שליט"א על שינוי קול בתקיעה ואמר שלכתחילה יש לזהר שלא לשנות הקול באמצע כפי שאפשר, והבנתי ממנו שאין להקפיד על זה יותר מדאי⁹, ובהזדמנות אחרת השמעתי לו קלטת של בעל תוקע

¹⁰ ראיתי בחוברת מסורה (סיון תשנ"ו עמ' מ"ט) בשם הריד"ס מבוסטן, הנה בכל מדינת רוסיה וליטא מקובל ששברים הוא שבור בכל חלק ממנו (ולא תקיעה שבורה) וכל חלק שבור טרארטו וכו', ומדכתבו התוסי' שבהאריך בשבר נעשה לתקיעה מוכח דתקיעה יכולה להיות עקומה, ע"כ מהגר"ח זצ"ל ע"כ, אמנם גם לדבריו אין זה אלא לדעת התוסי' אבל להרמב"ן (מובא בנשבר תקיעה אחרונה אחר שתקע השיעור) שהעיר על דברי התוסי' שא"א לשברים להיעשות תקיעה י"ל שחולק בזה. ואינו מובן למה לנו לחדש שיטה חדשה בדעת התוסי' שלא כהרמב"ן, ואם משום שרצה ליישב שיטת ליטא בקל י"ל שנהגו כהרמב"ן ולמה לנו לחדש שיטה חדשה ולבאר דברי התוסי' שלא כמו שביאר הרמב"ן להדיא, ואולי לא ראה הגר"ח דרשת הרמב"ן ואילו היה רואה אותו לא היה לומד אחרת בהתוסי'.

⁸ כמעט לא שמענו על מדקדקים בזה שלא יהיה שום שינוי קול כלל. אבל ידוע שהגאון רי"ז גוסטמן ז"ל היה מדקדק בזה מאד, [ואולי קיבל זה מהגרמ"ע זצ"ל אבל לא שמעתי ששמעו ממנו זה], ואבי מורי שליט"א היה מתפלל אצלו בארה"ב והיה רק אדם אחד שהצליח לתקוע עבורו וגם אז התקיעות דמיושב לקחו כחצי שעה עד שיצאו לשביעת רצונו, ופעם אמר להתפתלים לפני ר"ה שמצד עצמו הוא אינו צריך לחם אבל אם רוצים לצאת בתקיעות שופר צריכים להתפלל אצלו [והיה חידוש שהיה עניו ובד"כ לא דיבר כך ולא היה נהוג לומר קבל דעת].

⁹ ראיתי ברשימת גאון א' שהיה רגיל אצל הגרי"ז הרבה שכי' והי' מדקדק מאוד בתקיעה שיהי' פשוט גמר בלי שנוי קול באמצע כלל, ואם לא יצא חלק לגמרי הורה לחזור עכ"ל, אבל כנראה בניו ושאר תלמידיו של הגרי"ז לא הבינו כן.

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

איזה שינוי.

בחי' רא"מ על הסמ"ג (הלי' שופר בד"ה ומנין שפשוטה כו') כ' ומה שפירשן התקיעה קול פשוט ולא מין אחר משאר מיני הקולות הוא מפני שהוא הפשוט שבכלם שאינו מחובר מקולות הרבה אלא קול אחד בלבד הוא אבל שאר כל המינים כל אחד מהם מורכב מקולות רבים עכ"ל, וגם זה סמך לקבלה הנ"ל.

וגם יש להסתפק בזה לדעת הרמב"ן [מובא להלן] שהחילוק בין תקיעה ותרועה הוא בזורת הקול, וא"כ אולי גם שינוי שאינו נראית כשתיים פסול שהיו קול אחר.

נשמע כשתי קולות הרי זה כשרה. והנה הריטב"א (רי"ה דף ל"ג:) כ' וז"ל וכי אמרינן שרריך הפסקה דוקא בין ב' תקיעות לפי שקולותיהן שוין, אבל תקיעה ותרועה אע"פ שלא הפסיק ביניהם כלל יאל ששינוי הקול זהו הפסקה, ובתקיעות נמי אם הפסיק ביניהן בקול כלל בענין שגראות שתיים אע"פ שלא הפסיק בנשימה יאל עכ"ל, ומבואר בזה ששינוי בתקיעה באופן שגראית כשתיים הוא קול אחר, וא"כ זה בודאי פוסל באמצע תקיעה, אבל לא מבואר להדיא בדבריו הדין בשינוי קול כשלא נראית כשתיים ואם כי סתימת דבריו משמע ששינוי קול בתקיעה אינו פוסל אע"פ שלא נראית כשתיים אלא שגשג אז רק בתקיעה אחת ולא שתיים, אבל בקל יש לדחות שלא בזה אלא לומר היאך אפשר לעשות ב' תקיעות בנשימה אחת ואינו מדבר בכשרות תקיעה שיש בו

נשבר תקיעה אחרונה אחר שתקע השיעור

ואין שינוי בהם אלא באריכות הקול שהתקיעה ג' יבנות לכל הפחות והשבר קטן ממנו עכ"ל, הרי שיטת הריטב"א ששינוי בקול מפסיקו ונחשב לקול אחר וע"כ אי נשבר השבר הוא יבנה, אבל הרמב"ן כ' בדקשה לראש השנה אבל כפי הנראה מדקדוק הלשון אין הפרש שבין השברים לתקיעה בין ארוך לקצר, אלא קול פשוט סופו כחילתו כאיש מרים קולו לשורר ולרנן, וזהו קול שבור כעין המיליל כו' וע"ש ומהארכנו בשברים, אורת השבר, וע"כ הרמב"ן לא ס"ל כהריטב"א¹¹ אלא שגם קול שבור נחשב לקול אחד רק הוא מין קול אחר, וא"כ אי שבר התקיעה בסופו לא אמרינן שהשבר בסוף הוא קול אחר אלא נחשב קול אחר ולא תקיעה.

ומ"מ אלו שעושים שברים כהריטב"א י"ל שלפי מה שעשו ע"כ השבר נחשב לקול אחר, וז"ע בזה.

קורה לפעמים כשעושים תקיעה שהקול נשתנה הרבה באמצע וחוששים שיאל מכלל תקיעה וחוזרים עליו, ועלה בלבי שאם זה קרה בהתקיעה בתרא אחר שכבר עשה שיעור תקיעה אין מקום להחמיר ולחזור עליו שהרי כ' הריטב"א (ראש השנה ל"ג:) וכשעושין תקיעה ומשברין אותה בסופה אינו יפה שהרי אותו קול שעושין בסופה אינו נדון מקול התקיעה שהיא פשוטה והוא ליה שבר באפי נפשיה, והוא הפסקה, וכן קיבלנו שיטה זו מרבינו נר"ו בשם רבו, וכן נהגו כל הרבנים והגדולים עכ"ל, ולפי דבריו יואל שאי כבר עשה תקיעה בכשרות אין בכך כלום שהרי קול זה נדון כקול בפני עצמו אבל אינו פוסל התקיעה שקדמה אלא מטעם הפסק ואי כבר עשה תקיעה כשרה בתקיעה בתרא שאין חסרון הפסק אחריה אין הקול הזה מגרע כלל וכן נראה להדיא מדבריו שהבאתי (גבי שינוי קול בד"ה ושמתיה) שהבשיר להדיא היכל שתקע כשיעור ב' תקיעות ושינה קולו באמצע באופן שגראה כשתי תקיעות, וכ' שעולה לשתי תקיעות.

שוב נחמתי שהריטב"א לשיטתו שכתב שם ואין לומר שאין הפרש בין תקיעה לשבר באריכות הקול אלא בשינויו, שזה אינו, שהתקיעה קול פשוט בלא שצירה וכן השבר בעצמו אינו נעשה לשברים שא"כ חזר יבנות, ועל כרחו שבר ותקיעה קול פשוט ואין בהם כדי שינוי בנגון

¹¹ ומש"כ הריטב"א מרבינו נר"ו בשם רבו ע"כ הכוונה לרבינו יונה.

קול אויר בלי רם

ואילו הלבוש (סי' תקפ"ו סעי' ו') כ' כל הקולות כשרים בשופר כו' ללא הקפידה התורה אקול אלא אתרועה עכ"ל, ונ"ל פשוט למש"כ הלבוש¹² ללא הקפידה התורה אקול ר"ל שלא הקפידה אאיזה קול אבל בודאי רריך קול שופר וקול לחש אינו קול שופר כלל, ודברתי עם המחבר וחזן משמעות הלבוש לדעתו רלה לדייק מסתימת הפוסקים שלא כתבו כהערוך השולחן, ולדעתי אדרבה מדלא כתבו להדיא שיואלים בקול לחש משמע שאינו בכלל מה שאמרו כל הקולות כשירין, והפוסקים לא כתבו כן מרוב פשיטותו.

נשאלתי כשתוקעים תקיעה שניה של ברא ובתחילת התקיעה יואל אויר בלי לעשות קול ממש אלא קול אויר אם זה פוסל, ולא זכור לי שראיתי שאלה זו אבל לכאורה פשוט שאין בזה כלום שקול שופר אינו אלא כשנעשה קול ממש ולא כששומעים רק אויר וכן הוא פשוט הגמ' (רי"ה דף כ"ד:) היה קולו דק או עבה או ררוד כשר שכל הקולות כשירין ע"כ ולא כתבו שגם קול אויר כשר, וכן מאלתי בערוך השולחן (תקפ"ו י"ג) מיהו נ"ל דעכ"ז דווקא קול רם אבל אם הקול הוא קול לחש לא יאל ידי חובתו כו' דלחש לאו קול הוא כלל ואנן בעינן לשמוע קול שופר וכן עיקר לשון תרועה הוא קול רם כמו יריע אף יאריח ולכן אמת שכל הקולות כשירים בשופר מיהו עכ"פ רריך קול [וכנלע"ד] עכ"ל, ונראה פשוט דכמו שקול אויר אינו קול להכשר ה"ה שאינו קול לפסול ולא מקרי הפסק בין תרועה להתקיעה שאחריו.

¹² גם התורה שלמה (יום תרועה הערה 4, ונדפס כבר בכמה ספרים וחבורות) כ' שהלבוש שלא כדברי העה"ש, אבל כהעתיק לשון העה"ש העתיק חלש במקום לחש, וכל קושיותיו שם הם לפי טעותו שהעה"ש מצריך קול חזק.

וראיתי בספר שופרא לשופר שלא קי"ל כדברי הערוך השלחן הנ"ל שהוא כנגד דברי הלבוש וסתימת דברי הפוסקים משמע דקי"ל הלבוש, ועיקר טענתו הוא שיסוד דברי העה"ש הוא שצריכים קול כש"כ להדיא,

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

שברים

צורת השבר

רפפורט שליט"א שבתחילה כשלמד בישיבת תפארת ירושלים בסטראטון אילאנד תקעו שברים ישרים וכמו שנפוץ בחו"ל גם במנינים של נוסח אשכנז, והגאון ר' משה פיינשטיין ז"ל שתק בשעת מעשה, אבל אמר לאחר התפילה שפעם הבא יש לתקוע שברים שזורים וכמנהג ליטא ורוסלאנד, אבל לא הורה לתקוע עוד פעם זו ביום שברים שזורים, ודודי הגאון ר' אברהם ש' הלוי טייכמאן שליט"א מלאם אנגלס כ' לי שקיבל מהגאון ר' יעקב קמנאקי ז"ל ומהגאון ר' אברהם הכהן פאס ז"ל שלא להקפיד בין כל השיטות להלכה בעשיית שברים, ולמעשה לתקוע שברים פשוטים ממש, ולכאורה כן יולא גם מדברי מהגרנדאל"ש ז"ל שהבאתי בהערה 15, וי"ע בזה.

ראיתי כמה מחברי זמנינו ש' אגם לפי המנהג לעשות שברים מקולות פשוטות מ"מ יש לירד בכליל קאת שלא יהיה ממש ישר תקיעה, ודבר זה אינו מובן לי, וגם הכותבים כן לא הביאו שום ראיה או סמך לדבריהם, ובעיקר הם ליטאים בני ארץ ישראל שאין מנהג הפשוט שם לעשות שברים פשוטות, ובחו"ל הייתי בזמנה מקומות ולא זכור לי אף מקום אחד שעשו כן אלא עשו שלשה קולות פשוטות ממש, וכן הוא זכרונו של כל מי ששאלתי אותו. וכן הוא פשוטות משמעות הריטב"א ש' (ראש השנה ל"ג:). ואין לומר שאין הפרש בין תקיעה לשבר באריכות הקול אלא בשינוי, שזה אינו, שהתקיעה קול פשוט בלא שזירה וכן השבר בעצמו אינו נעשה לשברים ש"כ חזר יצבות, ועל כרחונו שבר ותקיעה קול פשוט ואין בהם כדי שינוי בנגון ואין שינוי בהם אלא באריכות הקול שהתקיעה ג' יצבות לכל הפחות והשבר קטן ממנו עכ"ל, ואם אולי יש מקום להוציא דבריו ממשמעותם לא ראיתי שום טעם לזה. שוב ששמעתי מהגר"ר אשך א' ליכטנשטיין שליט"א, הבעל תוקע צדהכ"נ במשכנות יעקב ברמת שלמה בירושלים לעדת החסידים, ואמר לי שהמנהג הנפוץ של העושים שברים ישרים (שהוא מנהג פולין ואונגריין) הוא לעשות שברים ישרים ממש בלי שום שינוי קול וכן הוא עושה, אבל יש שתוקעין טו"א¹⁵ ונוקטים ששינוי

מאינו ב' שיטות בראשונים בצורת השבר, הרמב"ן ס"ל שהיו קול שבור וז"ל (דרשה לר"ה בד"ה וכתוב בתוספות) כפי הנראה מדקדוק הלשון אין ההפרש שבין השברים לתקיעה בין ארוך לקצר, אלא שזה קול פשוט קופו כתחילתו כאיש מרים קולו לשורר ולרנן, וזהו קול שבור כעין המילול, וכבר פירשו רבותינו ז"ל אלינו רעם (נ"א ליגוס) הקול כשאמרנו גנחתי וילולי, וכן לשון התורה עצמה תרועה, ולשון התרגום יבבא, שניהם לשון שבר, כי תרועה מעניין רועו עמים וחתו, רועה התרועעה הארץ, ומגזרתם, ויבבא כמו יללה, ותיבב כמו ותילול, כולם לשון שבר ברוח, כענין שנאמר ואתם תלעקו מכאב לב ומשבר רוח תילול, והרי לדברי רבינו משה שכתב¹⁵ כי שיעור תקיעה יבבא וחזי כמו שהזכרנו יהיה השבר קצר מאוד, אלא שההפרש וההבדלה שביניהם בדמיון הקול הוא לא בגדלם וקטנם עכ"ל, אבל הריטב"א (ר"ה ל"ג ע"ב) ס"ל אגם שבר קול פשוט, וז"ל ואין לומר שאין הפרש בין תקיעה לשבר באריכות הקול אלא בשינוי, שזה אינו, שהתקיעה קול פשוט בלא שזירה וכן השבר בעצמו אינו נעשה לשברים ש"כ חזר יצבות, ועל כרחונו שבר ותקיעה קול פשוט ואין בהם כדי שינוי בנגון ואין שינוי בהם אלא באריכות הקול שהתקיעה ג' יצבות לכל הפחות והשבר קטן ממנו ע"כ, וכן יולא מדברי התוס' כמבואר בדברי הרמב"ן הג"ל.

למעשה יש כמה מנהגים בצורת השבר אבל נ"ל פשוט שהכל בכלל אחת מהצ' השיטות הג"ל וכל המנהגים שונים נוקטים כאחת מהן וס"ל שהשברים שלהם שבור והוא כשיטת הרמב"ן או שהוא פשוט וס"ל כהריטב"א, ומה שנהגו בצורות שונות אינו אלא סלסול והידור בעלמא אבל לא שהוא לעיכובא, וממילא מי שהמנהג שלו הוא לשמוע קול שבור ושמע קול שבור באופן אחר מהמנהג שלו או להיפך שמנהגו בקול פשוט ושמע קול ש"פ דין מקרי פשוט אף אם יש בו איזה שינוי ניגון, אין שום ענין לשמוע עוד פעם כמנהג שלו שכבר ילא, ודומה למי שנטל אתרוג קצר שאינו מהודר שאין לו ענין ליטול עוד אתרוג מהודר מאחר שבראוי ילא ידי חובתו, ובאמת אני תמה מה שלא הביאו א' מהפוסקים עד דורנו ממש שיש מחלוקת רמב"ן וריטב"א בצורת השברים, אבל עכ"פ מפורש כן בדבריהם, אבל קשה להמציא שיטה חדשה בלי שום רמז בדברי הקדמונים. וע"ע מה שהבאתי מהגרנדאל"ש ז"ל בהערה 15.

אמנם מש"כ שידך רק לגבי מנהג אחד, דהיינו שהכל שבור או הכל ישר, אבל לכאורה מי שמנהגו בשברים שבור אינו יולא בשברים ישרים וכן להיפך, אמנם היו שלא הקפידו גם בזה. ועי' ארחות רבינו (ח"ב עמ' קפ"ד) שהבעל תוקע של החז"א אמר דנראה לו שכן היה דעת החז"א, וס' (עמ' קפ"ה) ותקעו שני נושאי נכדותיו אחד עשה בתשכ"ת למיושב שברים קצרים מאל ואף ששבר את הקול כו' השני עשה בתשכ"ת למיושב שברים קול פשוט (תקיעה קצרה כמו שעושים החסידים לא קול שבור) כו' אחד תקע ביום אחד והשני ביום השני ומו"ר ילא עם תקיעות אלו ולא חזרו ותקעו לו ע"כ. ושמעתי¹⁴ מידלי הג"ר אציגדור

צעיר וזה היה השמועה ששמע ואולי לא דקדק בו כראוי, אבל זה זכור לו היטב שבתחילה תקעו שברים ישרים ושוב שינו לעשות שברים שבורים [ואינו יודע מה היה בשני השנים של הישיבה קודם שלמד שם].

¹⁵ גם אצל הספרדים נוהגים לתקוע טו"א. וכשתקעתי בישיבת בית שמואל בשנת תשס"ד לאחר התפילה ביקש בחור ספרדי שאתקע טו"א בשביל הספרדים שאינם יוצאים למנהגם במה שתקעתי. ואמרתי לו שאין להם מה לחוש שהרי תקעתי בשעת התפילה ארטו כמנהג ליטא ולאחר התפילה תקעתי שברים ישרים לגמרי וממני"פ יצאו שיש רק ב' שיטות דעת הרמב"ן שיש לעשות שברים שבורים ודעת הריטב"א שיש לעשות שברים ישרים, ובין אם נוקטים שטו"א שבור בין אם הוא ישר יצאו ממני"פ. ונראה שגם אם נוקטים שהוא ישר ועושים שבר בתוכו בדוקא שיהיה דומה לבכי כדברי הגרא"ל מ"מ אינו לעיכובא דא"כ לא יתכן שלא היה מוזכר באיזה פוסק, ושוב מצאתי שאמר הגאון ר' בן ציון אבא שאול ז"ל (הליכות עולם עמ' י"א) כל התקיעות בסדר, ספרדי יוצא בתקיעות של אשכנז ואשכנז יוצא בתקיעות של ספרדים הן בתקיעות תימנים הן בתקיעות עיראקים רק שהם צריכים להשיגח בתרועה שלהם "לו לו לוי" שלא יארכו בתחילתן או בסופן שלא יהי שבר ועכ"פ הכל אותו דבר. אעפ"י

¹³ דבריו בזה צ"ע שהרי להרמב"ם (פ"ג הל' ד') שיעור תרועה כשתי תקיעות שיעור שלשה שברים בתרועה, נמצא שאם כל שבר הוא כשלש יבבות הוא שיעור תקיעה ארבע וחצי יבבות ואף אם כל שבר כשתי יבבות הוא תקיעה כשלש יבבות.

¹⁴ כשמע שרשמתי דבריו אמר לי שאולי אין לסמוך עליו שהיה בחור

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

כמו שאומרים באנגלית a h o h a h o h o h, וזוהו חלוקים מנהגי אשכנז ותומן, שלא כבתרועה ששון הס, לדברי שו"ע המקורל (סי' קי"י, עיני יצחק סוף אות ל) שצריך להפסיק בנתיים כמו שמתבאר מכל ספרי רבותא, אבל יש להעיר שגם הוא העיד ליש מעט תוקעים שאינם מפסיקים בין שבר שבר אלא הכל נראה כמו קול אחד עולה ויורד, ואולי זהו מנהג קדום שגם שם נהגו פעם כמו באשכנז.

בשרשי מנהגי אשכנז (ח"א בפרק על קול השברים והתרועה) מדייק מהריטב"א שהשברים מחוזרים הם לפי שיטתו שגם תרועה מחוזרת הוא לפי הריטב"א, אבל בריטב"א (רי"ה ג.) מפורש להפוך וז"ל שהתקיעה קול פשוט בלי שבירה וכן השבר בעצמו אינו נעשה לשברים שא"כ חזר יצבות ועל כרחנו שבר ותקיעה קול פשוט ואין בהם כדי שינוי בנגון ואין שינוי בהם אלא באריכות הקול שהתקיעה ג' יצבות לכל הפחות והשבר קטן ממנו ואין בו אלא שיעור תנועת ב' אותיות דהיינו ב' יצבות¹⁷, וכ"כ רבינו שמסון, והוא הנכון עכ"ל, וזה שכתב הריטב"א על הקולות הגמורים שהוא התרועה שהן שברין יותר כוונתו הוא שכל הפסק או שינוי קול הוא שבירה ומאחר שהתרועה נעשה מקולות שהם קטנות מקולות השברים נמצא שהתרועה שברה יותר.

גם מש"כ בשמ"א שגשימה אחת דר"ת מוצן על פי השיטה נפולה בהראשונים ששברים היו מחוזרת דוקא קשה שהרי מתוס' (רי"ה ג.) מבואר שעשו שברים מקולות מפוסקות, וכן לייק הרמב"ן בהדקשה לר"ה (עמ' רמ"א) וקשה לומר שאפשר להבין דר"ת רק בשברים מחוזרים, ומה שהביא מהרמב"ן (רי"ה ד.) שהביא ראייה מר"ת לשיטת הרי"ף גיאת ששברים היו בלי הפסק אינו נראה שמהמשך דבריו שם משמע שהביא דר"ת לגבי מש"כ בתחילה שאין להפסיק כלל בתשר"ת בין שברים לתרועות והביא שמאל שר"ת לא כ"כ וכ' שאין דבריו נכונים, וראייה לזה מהדקשה לר"ה שאחר שחלק על תוס' בשברים וכתב שאינו קול פשוט לא הביא דר"ת אע"פ שדחק להביא ראייה משיטת הרמב"ם שתקיעה הוא יצבא וחזי ויהיה שבר קצר מאלה, ושם הביא דר"ת אחר שכתב שאם הפסיק בין שברים לתרועה פסול ועל זה הביא דר"ת שכתב שצריך להפסיק וכתב עליו שאינו נכון, ואח"כ הביא הרי"ף גיאת לראייה למה שכתב ששברים ותרועה היו קול אחד בש"ת שהרי הרי"ף גיאת כתב נמצא בכל צבא שלש של שלש, שחשב הש"ת לקול אחד, וכן הוא כוונתו בהבאת הרי"ף גיאת בחידושו.

¹⁷ הריטב"א ס"ל כרש"י שכל שבר פחות מג' טרמיטין שלא כהריב"א והריב"ם.

קטן כזה אינו שבר¹⁶ וזכ"כ יורדים קלת בקול בסוף אבל צבאצבו נהגים לעלות עכ"ל, וזאת אינו שבר כמו במנהג ליטא, ולכאורה ס"ל שגם תקיעה מותר לשבור עכ"פ קלת ואין בהשינוי שהם עושים כדי לפסול תקיעה, ועמ"כ לגבי שינוי קול בתקיעה, ואולי יש ב' מסורות בזה, ומ"מ נראה שאין כאן מחלוקת בהלכה וכש"כ למעלה בד"ה למשעה.

מנהג אשכנז לתקוע שברים רחופים, שהוא כעין התרועה שלהם אלא שהוא לאט יותר ועולה ויורד רק ג' פעמים במשך ט' טרמיטין, והוא

שהנהיגו גדולים בארצות אשכנז לעשות גניחה, הגמי קוראת אותו גנוחי גנח אבל לא צריך לעשות גניחה, וכן העירקאים חושבים שכתוב יללה אז צריך כדוגמת לו לו לו, אין כ"ז עיקר, דבר שלא כתוב ברמב"ם או בשו"ע שמעכב אין ערך לכל המנהגים, רק בשברים צריך להזהר כמש"ב. היו חסידים בירושלים שהיו מסתובבים ביום ר"ה בבתי כנסיות לשמוע כל מיני תקיעות אמנם זוהי חסידות ואין עיקר להלכה ע"כ. ושמעתי מר' בן ציון שרבי, בעל תוקע בבה"כ שושנים לדוד [לעדת הבבלים], שהוא תוקע שברים ישרים ממש [ולפי מה שהדגים בפיו אולי יש רמז לשבר אבל רחוק מטראון] וטען שלמעשה אינם מקפידים על צורה מסוימת דוקא לא בשברים ולא בתרועה וכדברי רבצא"ש ז"ל. והיה לפלא בעיניו מה שאמר לי הבחור הספרדי שיש הקפדה אצל ספרדים לתקוע טראון דוקא [נהיו שם עוד שני אברכים ספרדים בשעת מעשה וכנראה גם הם לא ידעו שיש הקפדה על טראון].

¹⁶ וכן נקט העמק ברכה (עמ' פ) [אא"כ נדחק דמש"כ טראון ר"ל טוון] ובאמת השינוי קול בטראון אינו שבר כמו בארטו. ואני בעצמי חשבתי תמיד ששניהם שבורים ושוב מצאתי בספר בית אב להגאון ר' אליקים שלעזינגער שליט"א (סי' י"ח) שהביא מהגר"ז ז"ל במהות השברים אמר מרן לעשות ארטו או טראון ואמר שאין בזה נפ"מ ועל שאלתי אודות הנהגים לעשות קול קצר בתור שבר אמר שאין זה קול שבור אלא קול חלק וביאור שברים הוא שהקול בעצמו שבור ע"כ, [אולם יש מערערים על דבריו], ושמעתי שגם הר"א א"מ בראדשטיין שהיה בעל תוקע אצל הגרי"ז שגם הוא שמע כן מהגר"ז. וכן בעמק ברכה [מובא בהערה 18, ועי"ש] בשם הגרי"ז שהגר"ח תקע טראון, ושמעתי מהרב י"פ שליט"א שהוא העיר למו"ר הגרמ"ס שליט"א שאצל הריד"ס מבוסטון ז"ל תקעו טראון [כשמונה פעמים] [מסתמא ממסורת בית אביו] ואמר לו שטראון וארטו היו אותו דבר, ואולי אין מחלוקת בזה ותלוי באם הדגישו השינוי בטראון עד שנשמע כשבר או לא וא"א לכתוב את זה בכתב, אבל בארטו לעולם יהיה קול שבור.

טו-א-טו [ומנהג ירושלים]

זאת חלוקה דקשעושיין שבר של שתי תנועות קל יותר לעשותו באופן שנסמע כל שבר כקול אחד אע"פ שהיו קול שבור אבל כשעושיין ג' תנועות בנקל עלול לזאת טו שנסמע כקול צפנ"ע.

בעמק ברכה (עמ' פ) כ' שאין לתקוע טו-א-טו ע"פ הריטב"א ועוד ראשונים שס"ל ששבר צריך להיות ישכ"ל¹⁸, ודבר זה אינו מוצן שזה

לא נתברר לי כ"כ ענין טו-א-טו לשברים, ולכאורה תלוי במחל' הרמב"ן וריטב"א שהבאנו (בטעות בתקיעות האחרונות, ולמעלה בד"ה מציינו) שהריטב"א כ' להביא שקול שבור פסול שאינו שבר אלא יצבות אבל להרמב"ן ששבר הוא קול שבור דוקא ולא ס"ל כהריטב"א אין לחלק בין טו-א-טו לא-טו, ול"ל דאע"פ שהקול שבור מ"מ ניכר שהוא קול אחד ואין שינוי הקול מחלקו לקולות קטנים וזה שייך בין צו-א-טו בין צו-א-טו, ושמעתי ליש לחוש לכיון צו-א-טו נעשה מקולות קצרות שכל אחד מהם כל שהוא נמצא שהיו תרועה ולא שבר, ואינו מוצן שא"כ גם צו-א-טו עכ"פ נקטע כל שבר לשנים וע"כ לא חיישינו לזה לדעת הרמב"ן ודומני לכל השומע שברים של טו-א-טו ירגיש שהם ג' קולות שבורים ולא ט' קולות קטנים) אבל יתכן שצב

¹⁸ וכי וע"כ אין לשבר כל שבר, אלא לעשותו פשוט, דהיינו תנועת טראון לבד עכ"ל, אך מש"כ בהמשך ז"ל שוב שמעתי כן ממו"ר הגאב"ד

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

ירושלים). וייתכן שטעו בהשברים של הגרי"ז מפני שרוב העולם קוראים להגרי"ז הבריסק'ר רב, אבל הירושלמים קוראים להגרי"ל הבריסק'ר רב וייתכן שאחד שמע מירושלמי שהבריסק'ר רב תקע טו-ארטו וסבר שכוונתו היה להגרי"ז כשצאמת התכווין להגרי"ל.

שמעתי מצעל תוקע ירושלמי שמנהג ירושלים צאמת הוא לעשות שברים אר-טו-ארטו עם ירידת לילי בהאז השני, וכן נהג ר' יהושע לייב, ומה שאומרים שהמנהג הוא טו-ארטו הוא אי דיוק כשמדגימים אותו צפה.

וצאמת הג'ר נ"פ שליט"א אמר לי שא"א להאמין שום עדות של מי שאינו בעל תוקע בעלמו שאינם שמים לב ולא מדקדקים בהקול כראוי, ואז זה נשמע לי כגאוותו של בעל תוקע אבל היום אחר כמה שנים שדברתי עם הרבה אנשים בעניני תקיעת שופר נ"ל שיש משהו של אמת בדבריו.

הג'ר נ"פ אמר לי שאכלל הגאון ר' אליהו הענקין ז"ל תקעו טו-ארטו, ואמר לי השערה שגם התוקעים טו-ארטו ביסודם תוקעים אר-טו, והוא כמו שמתחילים לתקוע תקיעה שזכר כלל מתחילים עם טו ותוקעים טו-ארטו, ושמע על אחד שהיה מדקדק לתקוע רק אר-טו-ארטו, אבל העולם אינם מקפידים בזה, והגו אינו אלא התחלת הקול, וכן עושים אלו שתוקעים טו-ארטו שאין הכוונה שיהיה שלג קולות טו ואז וטו, וממילא אין בזה חשק משום מריע בחוד תרועה, וא"כ אריך לדקדק בזה לעשות אותו נכון. ושמעתי שצבתי נייטן תוקעים טו-ארטו אר-טו אר-טו, וכן נוהגים בכמה בכ"ס ירושלמים על סמך מסורת בתי נייטן שנחשב למוסמך ביותר, והוא סמך גדול לדברי הגרי"פ שליט"א. ואחד הראה מש"כ בענין זה להר"פ, מתפלל ותוק בתי ברודל, והוא כתב שלפי הבנתו השלושה שברים נראה דהוי טו-ארטו אר-טו אר-טו, רק בהתחלה מתחיל עם טו עכ"ל, וזה עוד סמך להג"ל, ומאחרי עוד סמך באור מנהגי חב"ד (ח"א עמ' קכ"א) שתקיעותיו של האדמו"ר מוהרש"ב היה באופן של "טו או טו, או או טו, או או טו.

בהר"ב ר"ה דף ל"ג, והוא גם במקראי קודש סי' י"ז) הביאו לדברי הגאון ר' יוסף כהן ז"ל שכן השברים שתקעו לפני רבינו לא נתקע בצורה של תקיעה קלרה, כי אם בצורה של טו או טו כו' שהוא שיעור מדוד וספור של ג' כחות עכ"ל²⁰.

ולא השכלתי לשאול מו"ז הגר"א זלזניק ז"ל על מנהג ירושלים ומשום שבתחילה התעניינתי בעיקר במה שעשה הגרי"ז ומהי"ל דיסקין ז"ל אבל שמעתי מדודי הגאון רד"א זלזניק שליט"א שהוא הורה להבעל תוקע בבהכ"ס שלו שזכונת כרס לתקוע אר-טו וורב בהכ"ס הגאון ר' אלי' ראש ז"ל הסכים לזה ועיקר²¹ הטעם שהלך לשמוע תקיעות עוד פעם אכל הגרי"ז הוא משום שהיה בעל תוקע חדש שהתקע לתקוע דוקא טו-ארטו ושהסיתו לזה א' מתקיפי ירושלים שהיה השפעה עליו בטענה שזהו מנהג ירושלים, ולפני כעשר שנים כשתקעתי בביתו עבור

מחלוקת ראשונים כשנ"ת, ועכ"פ לדבריו אין לחלק בין טו-ארטו לאר-טו.

בשיעורי רמ"ה (ערכין י. הערה ט"ו) שאלו למו"ר שליט"א איך נהג הגרי"ח ב"שברים", ואמר מו"ר שליט"א שאלה היה תוקע "טו-ארטו" כנהוג אלא "אר-טו" וזאת משום שהשק ד"טו" קמא יהיה לתקיעה אם ישהה זה קיימעה, כי ללעת הרמב"ם שיעור תקיעה כחלי תרועה ותרועה לשיטת רש"י וסייעתיה היינו ג' כחות, ואם נחשוש לתרי השיטות יולא שזשיעור כח ומחלה היו תקיעה, וול"טו" בתרא ליכא למיחש שיהיה לתקיעה שהרי ליכא תחילת תקיעה) ע"כ, ומשמע שזיכורו הכשיר טו-ארטו אלא שהשק שהטו קמא יהיה זו שיעור תקיעה וכיון שנקטינו לזכיר קול שבור דוקא לריך לשבור אותו קודם שנעשה שיעור תקיעה, ולא הבנתי למה חשק יותר בטו-ארטו מצדו-טו ולכאורה אדרבה כיון שאינו עושה אלא ב' תנועות יותר יש לחוש שיאריך בהאו של אר-טו מהטו קמא של טו-ארטו, וכנראה ס"ל שבמציאות נקל יותר להאריך בטו מצדו וואולי משום שהדרך להתחיל תקיעה בטו. וגם לא הבנתי כ"כ החילוק שבין טו קמא מטו בתרא שאם ב"טו" בתרא ליכא למיחש דליכא תחילת תקיעה כ"כ נאמר בטו קמא דליכא סוף תקיעה וצאמת במודעים וזמנים (ח"א ה' ה') כ' להיפך וז"ל והגאון רבי חיים מבריסק ז"ל דקדק שלא להריע טו-ארטו שבהאי קול טו בסוף אולי הוה כמריע תוך שבר רק הריעו אר-טו לזכ" ע"כ ולא הבנתי למה אין לחוש דהוה כמריע תוך שבר כשתקעו רק אר-טו, ואם ר"ל שהשק דהוה כמריע תוך שבר גם כשלא האריך בהטו בתרא גם זה לא מובן לי כ"כ.

שמעתי מהגאון ר' משה אהרן שטערן ז"ל שהוא שאל פעם לר' הירש מיכל העלר ז"ל שהיה נחשב להבעל תוקע המומחה ביותר בירושלים למה הוא עושה שברים טו-ארטו ואמר לו מפני שכן נהג הגאון ר' יהושע לייב ז"ל. ובאשר יש מפקפקים על נאמנות עדות זו בטענה שגם על הגרי"ז יש אומרים שתקע טו-ארטו בזמן שברור שתקע אר-טו [ואר-טו] (ואומרים שכן תקע הגאון ר' חיים ז"ל ושמעתי מהג'ר נ"פ שליט"א ששמע מהגאון ר' ישראל זכא גוסטמאן ז"ל שגם הגאון ר' חיים עוזר¹⁹ ז"ל תקע אר-טו בזילנא ווגם הגרי"א זכדי שליט"א אמר לי שהדגים שברים קצרים לר"ג ואמר לו שכן תקעו אכל רח"ע.) ע"כ שאלתי הג'ר משה העללר [ז"ל] בנו של ר' הירש מיכל, ואמר לי שלא שמע מאביו להדיא בזה אבל שמע כשאביו תקע בבתי נייטן בזכונות זקנו, וזקנו היה אחד מהבעלי תוקע של הגרי"ל ז"ל ובדלוי ידע האיד עשה ולא יתכן שהיה מניח לבנו שיתקע שלא כמו שתקע הגרי"ל, (ואמר לי גם שמתברר שגם אכל הגאון ר' שמואל סאלנט ז"ל תקעו טו-ארטו כי בודלוי היה שומע מזה אילו עשה אחרת מר' יהושע לייב וכל

דבריסק שליט"א בשם אביו מרן הגרי"ח הלוי ז"ל, שהי' מדקדק ע"ז מאד שלא לתקוע טו-ארטו עכ"ל דמשמע שהגרי"ח ס"ל כדבריו תמוה שהרי הגרי"ח תקע אר-טו [כמובא למטה בד"ה בשיעורי רמ"ה] [וכן נהג הגרי"ז] וטעמו מבואר למעלה, ושוב מצאתי בספר בית אב להגאון ר' אליקים שלעזינגער שליט"א (סי' י"ח, והבאתי לשונו להלן בהערה 16) שהביא מהגרי"ז דיש לעשות אר-טו או טו-ארטו שאין בזה נפי"מ אבל כ' שם שאמר להדיא דצריך קול שבור וביאור שברים הוא שהקול בעצמו שבור, ועי' בהערה 16.

¹⁹ פעם שמעתי מבחורים שלמדו בעיר דיטרויט שהיה שם זקן שלדבריו תקע שופר עבור הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל, והשברים של הגרי"ח היו טו-ארטו אר-טו טו-טו, וכן הקפיד האיש הזה תמיד לשמוע השברים של הגרי"ח, ודבר זה אינו מובן שלכאורה אין בו שום הידור כלל ויש לחוש שהיו תרתי דסתרי, ועדות הגרי"ז ז"ל מכחישו.

²⁰ אגב מה שהזכיר דברי הגמרא שלא יאריך בשבר לא דק שאין זה דברי הגמ' אלא דברי התנ"י (והרמב"ן בדרשה לר"ה כבר עמד על זה שא"א לבוא לידי תקיעה כיון שהשבר הוא קול שבור).

²¹ למעשה היה חרד מאד ומדקדק גדול בקיום מצות בכלל ותקיעת שופר בתוכם, ובדרך להגרי"ז היה נכנס לזכרון משה לשמוע לי קולות, ושמעתי מחמותי תליט"א שבקטנותה בכל ר"ה היו מגיעים אחר צהריים לביתם הגאונים ר' חיים אהרן טורצין זצ"ל ויל"ח ר' חיים גריינמן שליט"א וביחד עם מו"ז זצ"ל היו חוזרים ותוקעין כל מיני תקיעות.

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

ומכל הנ"ל נראה שאינו ברור כלל שמנהג ירושלים הוא לתקוע טוֹר־אֶרְטוֹ ולכל היותר המנהג הוא להכשיר גם טוֹר־אֶרְטוֹ אבל אין מנהג לפסול אֶרְטוֹ.

אשתו ע"ה הוא עמד על ידי ואמר לי לתקוע אֶרְטוֹ ג' פעמים, והיה בקי גדול במנהגי ירושלים ובדרך כלל נהג על פיהם בעיני הלכה ווע"ע המוצא משמו בקיצור דיני תקיעות שצוקף לוח ההלכות והמנהגים.

אורך שבר לשיטת ריב"א וריב"ם

שָׁלֵשׁ כחות של כל שָׁהוּ ותרועה הוי תשע כחות יתכן ששברים ותרועה שניהם הוי ט' טרומיטון וחלוקין בזה שתרועה הוי ט' קולות של כל שָׁהוּ ושברים הוי ג' קולות של ג' טרומיטון כל אחד, ובדברי התוס' אינו מצואר שיעור שברים לשיטת הריב"ם ופיר י"ל ששבר הוי רק ג' כחות.

ויותר מזה יעו' בספר אֶשׁ לת (על מטה אפרים סעי' ו' מדי"ה ונבוא לעיין) שפקפק על זה שלשיטת ריב"ם כל שבר הוי ג' כחות דיתכן שאינו אלא ב' כחות, והעיר על מש"כ הריב"ם בס"י תק"ז ללא מצואר בדברי התוס' שיעור השבר לריב"א וריב"ם א"כ אפשר ללא ברירא מילתיה דשיעור ג' שברים לא הוי טפי מט' כחות עכ"ל, וכ' אך באמת דברי הריב"ם המה תמוהים דהא ללא נקטי התוס' כח"י כחות היינו מטעם משום דבאמת הם קצרים מן ט' כחות וסגי בשש כחות והא ללא נקטי בשש כחות משום דלא נרמו בשום מקום השיעור הזה של שבר אחד דהוא כשני כחות כו' וע"ש שפקפק גם על שיעור ב' כחות שאין להם שיעור מוגבל על שבר אחד, וע"ש ש' שכן הוי דעת הריב"ם²³ בסק"ג, ובאמת משמע מתוס' שגם להריב"א שבר הוי פחות מג' כחות שכתב רק ולפירושם אין לחוש אם מאריך קצת בשברים עכ"ל ומשמע רק שאין לחוש אם מאריך כג' כחות ופירא לאפוקי מה שכתב שאלפיא דרש"י אסור להאריך כג' כחות אבל לא שכל שבר נריך להיות כג' כחות, אולם משמע מהריב"ם (שם הל"ד) שכתב שיעור שלשה שברים כתרועה ששיעורם שווה משום, וגם המגיד משנה²⁴ (פ"ג הל"ד) כ' ששיעור שלשה שברים ותרועה הוי שמונה עשר טרומיטות, וכן בחד' הרשב"א²⁵ (ל"ג:) כתב ולפוס האזי לאתקין ר' אבהו לקמן כו' רבוותא ז"ל אמרו נריך למשך בתקיעות דתשר"ת כשיעור ג' שברים ותרועה דהיינו י"ח טרומיטות עכ"ל, וגם הראב"ד כתב (בהל' שופר פ"ג) אבל שיעור תקיעה אחד הוי לשניהם כתשע טרומיטות או כשלשה שברים שהם שיעור אחד, והכל זו הביא שהראב"ד כתב ששיעור תרועה כשלשה שברים והביא שם שהראב"ד היה מקפיד שכל שבר יהיה ג' טרומיטון, והגם דיך להם שיטה אחרת דס"ל כרש"י שתרועה ג' כחות אבל תנא דמתניתין דס"ל שרריך תרועה ס"ל ששיעור תקיעה כג' תרועות מ"מ מה שס"ל לכל שבר כג' כחות אינו תלוי בזה וי"ל שגם הריב"א וריב"ם ס"ל כן מאותו טעם דס"ל להראב"ד ורשב"א²⁶, אבל מסתבר שנקטו ששיעור התקיעה אחת לכו"ע

בש"ע (תק"צ סעי' ג') ושיעור תקיעה ג"כ תשעה טרומיטון כתרועה, וכ' המש"כ (סק"ב) וז"ל היינו בשל תר"ת דאלו בשל תש"ת הוי יותר מעט עכ"ל, וכן בשער הליון (סק"ה) ומש"כ השברים שהם ארוכים מיצבות עכ"ל, ושם (סק"ה) התקיעה של תש"ת יהיה מעט יותר מט' כחות לפי דעה האחרונה דהא שברים ארוכין מן תרועה עכ"ל, וכן הוי דביאור הגר"א וז"ל ז"ל י"ח ולא דוקא אלא יותר מ"ח לשברים יותר מתרועה ע"כ, וכן בפרי מגדים (א"א סי' תק"צ סק"ג) ומיהו יותר מח"י ראו להיות כי גניחות הם ארוכות יותר עכ"ל.

ול"ע מנ"ל שהם ארוכות מיצבות, וראיתי בלבושי שרד (על מג"א סק"ג) ש' י"ח טרומיטון וכו', לאו דוקא אלא יותר מעט דהא תרועה ט' טרומיטון בש"ס מצואר לכל גנחה דהיינו שבר אחד הוי עכ"פ משאו יותר מיללה שהיא ג' טרומיטון אם כן ג' שברים הוי ט' טרומיטון וג' משהוין והתרועה ט' טרומיטון עכ"ל, וכ"כ ביד אפרים (על ה"ט סק"ג בד"ה שם והגניחות), אבל לא מלאתי שמצואר כן בש"ס כלל, הן אמת שרש"י (ראש השנה ל"ג:) כ' שברים ארוכים מיצבות עכ"ל, אבל רש"י לשיטתו²² ששלשה יצבות הוי שלש קולות בעלמא כל שָׁהוּ, וע"כ שברים ארוכות מיצבות שגם שברים אינו אלא ג' קולות ואם שניהם הוי כל שָׁהוּ בזה חלוק שברים מתרועה, אבל לשיטת ריב"א וריב"ם דיבדא היא

²² הערוני שבאמת רש"י הוי לכולי עלמא, שגם אם כל שבר הוי כב' טרומיטון לדעת הריב"א ושברים קצר יותר מתרועה מ"מ כל שבר ארוך יותר מכל יבבא, ואין זה פשוט כ"כ שהרי לשיטת הריב"א וריב"ם יבבא היא שלש כחות של כל שָׁהוּ [ותרועה ג' יבבות] וא"כ אם שבר אינו אלא ב' כחות הוי פחות מיבבא, ומי"מ רש"י לשיטתו וא"א להוכיח ממנו לשיטת הריב"א וריב"ם.

ושמעתי שמפרשים מש"כ רש"י ששברים ארוכים מיבבות לא קאי על אורך כל שבר אלא על כל הקולות ביחד ושכן הוי פשוט בהגמרא, ולכאורה ר"ל דבגמרא איתא והתניא שיעור תרועה כשלשה שברים אמר אביי בהא ודאי פליגי כו' וכמו שדייק ה"ט (המובא למעלה בד"ה ויע"י בה"ט) ומשמע דר"ל שפליגי בשיעור תקיעה לא בשיעור השבר, ולפי"ז רצה ליישב מה שאומרים שהנהיג הגר"ח לתקוע ד' שברים קטנים לשברים שיוצאים בזה גם לרש"י וגם להריב"ם שהשבר ד' משלים לשיעור שאין דין באורך כל שבר כלל אלא בסך הכל של כל הקולות, ואינו מובן שאם כן למה לי שברים כלל גם בתרועה כל הקולות ביחד משלימים לשיעור אלא ע"כ צריך שיעור מסויים לכל שבר.

ומסברא נראה דכל מה שאינו בכלל שבר הוי בכלל יבבא, וכמו שפשוט הוי להתוסי' שאפשר להאריך כל שבר עד שיעור תקיעה נראה שאפשר להאריך כל יבבא עד שיעור שברים, שלא מצינו שום גדר אמצעי לקול שאינו לא זה ולא זה, ואם יש קול כזה מני"ל להתוסי' שאפשר להאריך שברים יותר מהשיעור [ועמש"כ בהערה 48 בד"ה אך מש"כ ביי"ב].

לפי מה שהבאתי להלן בשם הגר"ח (המובא למעלה בענין השלמת שבר קצר ע"י הוספת שברים, בד"ה שמעתי מהגרי"א, וע"ש) מלבד משיעור של כל שבר יש שיעור לאורך כל השברים ביחד שהוא ארוכה יותר מתרועה, אבל אינו מובן כלל כש"כ.

²³ וע"ע מש"כ על מטי"א סעי' ג' מדי"ה והנה, ונקט שם דכן הוי דעת המג"א בסק"ב, וממילא תמה על המג"א שסתור עצמו בסק"ג. אבל לא ראיתי בהמג"א בסק"ב ש"כ"כ אלא שהשיג על מש"כ הריב"א אבל ג' שברים לכולי עלמא הוי כשיעור ט' כחות, והשיג המג"א אדרבה הטור והרבי"ם והפוסקים כתבו דלכתחלה לא יאריך בשבר א' כמו ג' כחות ואיך כ' הוי לכו"ע הוי ט' כחות עכ"ל, אבל לא כתב כלום בדעת הריב"א וריב"ם.

²⁴ והובא באליהו רבה אות ד', אך מה שכי"כ רבינו ירוחם לא מצאתי.

²⁵ וכן כ' גם קודם לזה והעתקתי לשונו להלן.

²⁶ לפי דברינו י"ל שגם רש"י ס"ל שכל שבר הוי ג' כחות, ואמנם התוס'

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

שמעתי סברא שצברים ארוכות מיצבות משום שגם ההפסקה שצין הקולות בכלל השיעור ובתרועה עשויים קולות מחוצרים אחד אחר השני בלי שום הפסקה כלל משא"כ בצברים שהם יותר לאט ובהכרח רינד לעשות הפסיקה ביניהם, וז"ע בזה שלכאורה אינו אלא לפי המנהג לעשות צברים ישרים אבל לפי המנהג לעשות צברים שצורים אפשר לעשותם אחד אחר השני בלי שום הפסקה כמו שעושים בתרועה, ואף שנשמע להאוזן כקולות נפרדים שלא בתרועה שנשמע מחובר היינו משום שכל צבר ארוך קצת ונשמע כעומד בפני עצמו משא"כ בקולות הקרים של תרועה אבל באמת אין חילוק ביניהם²⁸, ובעל הסברא שהוא בעל תוקע מומחה חולק עלי בפרט זה אבל מלאחי שהרמב"ן (דרשה לר"ה בד"ה וכתוב בתוספות) כ' שצברים הוי שצורים ממך ולא כדמשמע מהתוס' וכ' וז"ל וכתב רבינו חננאל פירוש יצבות זו אחר זו, צברים בניחותא והפסקה בניהם, ע"כ, ולא הפסקה גמור שיהיה אלא שיהיו שני קולות שיפסיק הקול בצבר ניגון עכ"ל²⁹, ובפרט למנהג אשכנז אין שום הפסקה בצברים כלל³⁰.

ובלא"ה לסברא הנ"ל הפוסקים עשו חשבון של אורך הצברים והתרועה ואלא להם שצברים ארוך מתרועה, ומדברי הפוסקים לא משמע כן אלא שהוכיחו זה מהגמ' ועפ"ז קבעו שצברים יותר מי"ח כחות, ולדוגמא ביד אפרים כ' דהא מבואר בש"ס דגנוחי ארוך מילולי, וכעין זה בלבושי שרד והוצא לשוננו למעלה, ובמשנה ברורה (תק"צ י"ג) וכתבו האחרונים דלכתחלה יעשה שיעור השלשה צברים כט' כחות, וכ' בשער הציון כיון דלדעה האחרונה אף התרועה כשיעור ט' כחות, ומכל שכן הצברים שהם ארוכים מיצבות עכ"ל משמע שאין הטעם שהם ארוכות יותר משום ההפסקה ביניהם אלא שידוע מטעם אחר שצריך להיות ארוך יותר מתרועה.

ועי"ז שצברים ט' כחות יולא ששיעור התקיעה אחד וא"כ אין להוכיח כלום לשאר הראשונים, וכן יש ללמוד משיטת העיטור כפי שמוצא בטור²⁷ שאין הבדל באורך התקיעה בין צברים לתרועה, והב"י בפירוש הראשון והפני"י ס"ל ששיטת העיטור הוא שיטת הריב"ס ממש, ובפי' רא"ס לסמ"ג אות ה' וי"א נקט דלהריב"ז שיעור תקיעה שווה לכולי עלמא, וע"ש בדבריו שא"א לומר ללא דוקא הוא, ולא מלינו בשום ראשון שצברים יותר מי"ח כחות.

ויעו' בהט"ז (סק"ג) שכ' דהא ע"כ ג' גניחות אינם שוים בשיעור עם ג' יללות לכל הדיעות דהא אמר אב"י דתנא דמתני' פליג בזה עם הנא דרא' דמתני' תנא גניחות וברייתא תנא יללות עכ"ל, אמנם גם לפ"ז מבואר רק ששיעור צברים אינו כשיעור תרועה אבל ראיה שהוא ארוך מתרועה דיתכן שהוא פחות משיעור תרועה, ויעו' באש דת הנ"ל שבאמת פירש דברי הט"ז כן שליכא מחלוקת רש"י וריב"ס בשיעור צברים, והשיג על מש"כ שם היד אפרים דגנוחי ארוך מילולי, ודברים של טעם הם אלא דיך להתייבש אם מוכרח שלא כדבריו מהראשונים שהבאנו שכתבו השיעור להדיא, אבל מאחר שהולאו הפוסקים דבריהם מפשוטן וכתבו דר"ל קצת יותר מי"ח כחות, כ"כ אפשר לומר דר"ל קצת פחות מי"ח כחות, ושוב מלאחי בהגהת היעב"ץ (שבסוף ש"ס וישל) שכ' על שיטת ריב"ז נראה שזה הפך מפירש"י אלא שצברים הקרים מיצבות עכ"ל, ור"ל שלירב"ס באמת אין הכרח לומר שצברים ארוכים מיצבות וממילא נקט שהם קטנים מיצבות.

וגם לא ראיתי שמוכרח מהגמרא כלל שצברים ותרועה אין שיעורם בסך הכל שווה, די"ל שדייק הגמרא דפליג הברייתא בצורת התרועה בזה שנתן שיעור בצברים ולא ביצבות, ובדאי כל צבר אינו כיצבא אבל י"ל שביחוד שיעור א' להם באורך כיון דיך רק ג' צברים ובתרועה ט' קולות, וע"כ ל"ל כן להראשונים שהבאנו למעלה שע"כ ס"ל ששיעור צברים ותרועה שווים, וגם למסקת הב"י בשיטת העיטור עכ"פ מבואר שאין הכרח לומר שצברים ארוכים מתרועה, וגם בדברי הב"ח הנ"ל מבואר שאינו צריך שצברים ארוך יותר מהתרועה, וכן מבואר מדברי הראב"ד (המובא למעלה) שכ' להדיא אבל שיעור התקיעה אחד הוא לשניהם עכ"ל, וכן דרש"ת הראב"ד לראש השנה כ' מיהו חד שיעורא הוי דתשע יללות כשלשה צברים. נמצא עכשיו דשיעור תקיעה כתשע יללות שהם טרימוטות, או כשלשה צברים ומידה אחת הן, ואין ביניהם מחלוקת כי אם בין גנוחי וילולי בלבד עכ"ל, וכן הוא דעת הרשב"א בר"ה שם, והוא להדיא כדבריו שאין מחלוקת בשיעור תקיעה וע"כ פירוש הגמ' הוא שפליגי בצורת התרועה ולא בשיעור תקיעה וע"כ פירשן הגמרא כש"כ, ומאחר שלא מלינו להדיא באחד מהראשונים שלא למדו כן אינו מבין למה עלינו לחוק לומר שהריב"ז א"א וריב"ס לא למדו כן.

²⁸ מצאתי בב"ח כתב במנהגים דמה"ר אייזיק טירנ"א (הל' ר"ה עמ' צו) ויעשה שלשה שברים לבד ההפסקה עכ"ל ואין לו טעם דפשיטא דשלשה שברים ששיעורן כתשע כחות שיעור זה ניתן לתקיעות השלשה שברים ואין ההפסקה שבין השברים בכלל השיעור עכ"ל, ומבואר בזה דיש קצת שהייה בין שבר לשבר, אבל יתכן שנהג לעשות שברים פשוטים. ואין ללמוד משם לגבי שיעור התקיעה שהנידון שם הוא אם יש איזה חידוש בזה ששיעור השבר הוא מה שתוקעים ממש בלי ההפסקה, אבל י"ל שלכו"ע כמו שהשיעור קאי על מה שתוקעים ממש ה"ה לשיעור תקיעה שכנגדו.

²⁹ שוב הראוני שכ' במועדים וזמנים (ח"א ס"ה אות ט') וכוונתו נראה שאין לשהות כלל אבל מפסיק הקול בשבר ניגון, והיינו שההפסקה היא רק כשיעור הצריך לחלק בין קול לקול שלא יעשה הג' קולות בלי שום הפסקה כלל כמו שביארנו עכ"ל, ומלבד ממה שצ"ע אם אפשר להעמיס זה בדברי הרמב"ן מצד עצמן לדבריו אין לדברי הרמב"ן שום קשר למש"כ קודם או אחר לזה ובלי שום סיבה מובנת הביא שם דברי ר"ח ופירשו, והיה ראוי להביא זה למעלה כשמבאר דיני הפסקה בין הקולות ובאמצע הקול, אבל לדברינו אתי שפיר דכיון דבשברים פשוטים יש קצת שהייה בין שבר לשבר משא"כ בשברים שבורים כשחלק הרמב"ן על הנשמע מהתוס' דשברים פשוטים הם הוצרך לפרש דברי ר"ח שלא יהיו סתירה לדבריו.

³⁰ להלן כתבתי ממה שרשמתי לפני הרבה שנים שאצל הרבה ספרדים נהגו לעשות שהייה יותר גדולה בין שבר לשבר ממה שעושים גבי תרועה, וכעת אינני זוכר בדיוק מה ביררתי אז.

בודאי לא ס"ל שכתבו שלרש"י אין לעשות שבר ג' כחות שנעשה תקיעה [ודברינו שייך רק להמרדכי החולק על סברת התוס'] אבל נראים הדברים שלהתוס' גם להריב"א וריב"ס שבר פחות מג' כחות, אבל אם נחוש להראשונים ששבר הוי ג' כחות יש לחוש כן גם לשיטת רש"י.

²⁷ עי' בב"ח שגורס אחרת בטור, אבל גם לדבריו שיעור השבר שווה בשברים ובתרועה, אלא ש"ל דגם בתרועה הקולות ארוכים ג' כחות.

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

השלמת שבר קצר ע"י הוספת שברים

לדון אם יותר הוא הפסק מאחר שהיו חלק של אותו קול ממש³⁴. ובאמת הרמב"ם ז"ל דרשה לראש השנה חלק עליהם מטעם זה, וז"ל ואני אומר לא מאלו כל אנשי חיל ידיהם שיש כחן ענין גדול שנתעלם מהם, שאם התוקע הוא שתקע לפני רבנו יצחק ז"ל עשה השברים כולם בלא הפסק לא עשה שום טעות ושם שגגה אלא כהוגן וכשורה נהג, ולכתחלה ראוי לעשות ארבעה וחמשה שברים ואפי' מאה, דגנחו לתנא דברייתא כמו יבולי לתנא דמתני', ושיעור תרועה כילולי שלש יצבות כדתנן במתני', ושיעור תרועה כגנחו שלשה שברים כדתניא דברייתא, וכל זה שיעור התרועה למטה אבל למעלה אין לה שיעור, אלא מאריך בתרועה לילולי ועושה חמשה או חמשים יצבות כמו שנהגו כל ישראל, וכן בתרועה דגנחו מאריך ועושה אפילו חמשים שברים עכ"ל וע"ש, אבל גם להרמב"ם שברים היו ג' קולות והגם שאפשר להוסיף עליו מ"מ אין ראיה שאפשר לעשות שבר פחות משליש תקיעה דשמא קול שהוא פחות משליש תקיעה הוא בכלל תרועה לשיטת הראשונים ששברים היו שלש שברים בשיעור תקיעה³⁵.

שמעתי מהגר"ח ז"ל שליט"א שהסבא שלו הריד"ם מבוסטון ביאר בשם הגר"ח שתרועה היא יצבות שהם קול כל שהוא, וע"כ כל מה שיותר מכל שהוא עד שיעור תקיעה אינו יבדל אלא שבר, ולפ"ז גם קול באורך שני טרומיטון הוא שבר, אלא שיש דין נוסף לאורך כל השברים ביחד וזה מה שאמרו ששברים ארוכים מתרועה שאע"פ דאין דין אריך להיות מג' שברים דוקא ויכול לעשותו ע"י ד' או ה' שברים שכל אחד מהם פחות משליש תקיעה עכ"פ שברים ביחד ארוכים מתרועה, ואין זה מובן שהרי לא מבואר בגמ' שיעור אורך כל השברים ביחד כלל שלא אמרו אלא (ר"ה דף ל"ג:) שיעור תרועה כשלשה שברים, דהיינו שתרועת התורה היא כשלשה שברים וביארו בגמ' שהיא תנא סבר אריך שברים ארוכים כאלה הגונת, ואם נאמר שגם שני טרומיטון הוא גנחו א"כ אין לנו כריכים אלא כג' גנחו, ואין לנו שום מקור או טעם לומר שיש שיעור מסויים לכל השברים יחד חוץ מג' שברים, ווגם הגרי"ח הודה שאינו מובן מטעם זה. שמעתי גם מנכד הגרי"ח ז"ל מירושלים שכן היה דעת הגר"ח אצל הוא לא היה יכול לומר לי מקור לזה ויתכן שהם קבלו דברי רי"ם מבוסטון, וגם לא היה מסוגל לומר יותר משכן ס"ל להגר"ח ואינו ברור אם הוא הבין הקושי בזה כלל.

גם לא נתברר לי שהמלצה זו באמת מר' חיים, ומדברי מור"ר שליט"א הנ"ל משמע שאין זה מהגר"ח אלא המלצתו של הגר"מ ז"ל וגם בשיעורי רמ"ה (הובא למעלה גבי טרארט) אמר רק שהגר"ח היה נוהג לתקוע פעם שברים קצרים מג' כוחות ופעם שברים ארוכים מג' כוחות כדי ללכת ב' השיטות, ולא אמר שעשה ד' שברים מטעם זה, ולדרכה משמע שתקע ג' שברים בשני האופנים ללכת ב' השיטות, ולא

בצריסק עושים שברים ע"י ד' שברים קטנים או יותר, דבר זה מיוחס להגר"ח שהנהיג כן ללכת גם לשיטת רס"י וגם לשיטת הריב"א וריב"ס, וביותר לחוש לשיטת הרמב"ם שהרי להרמב"ם שתקיעה הוא כחצי שברים נמצא שכל שבר הוא כג' טרומיטון ותקיעה הוא כארבע וחצי טרומיטון וקשה מאלו לדקדק שיהיה כל שבר בין ג' לד' וחצי טרומיטון, ועושים שבר ד' להשלים כדי ללכת להשיטות ששבר גדול יותר, ועי' למעלה ב"ה בשיעורי רמ"ה.

ולא הבנתי זה דאפשר להשלים שבר קטן ע"י עוד שברים קטנים, ופעם שאלתי מור"ר הגרמ"ס שליט"א על מכתב שכתב הרי"ד סאלאווייב ז"ל מבוסטון לחציו הגר"מ משה ז"ל, שכתב בערך³¹ בזה הלשון לקצר בכל שבר ושבר בעצמו ולהרבות זמנין השברים וכמו שאפשר, וכמו כן להרבות זמנין התרועות ולהאריך בתקיעות³² ע"כ, ואמר לי שר' משה היה מקצר בשברים מפני שהשם שאם יאריך בו יותר מזלתי יהיה תקיעה, ואמר להרבות בשברים שמא לא יהיה שלש שברים השיעור, והקשיתי דמאחר ששברים היו שלש שברים שהם ארוכים קצת מהיכא תיתי שיש לקצר להם שברים אחרים אם השברים בעצמם היו פחות מהשיעור, ולא ענה על זה, והבנתי ממנו שגם הוא סבר שהדבר קשה (הגם שגם אכלו נוהגין לתקוע הריטו ארבע פעמים, ובזהזמנות אחרת אמר לי מור"ר שליט"א לגבי קושיא זו, אני לא בא לשנות ממה שעשה אבני), ואמרתי שהפוסקים כתבו שלכתחילה אין לעשות יותר מג' שברים (עי' המש"ב ס' תק"ז סק"א) ואמר שאכלס לא חשו לזה כלל כהרמב"ם שלכתחילה יש להוסיף בשברים.

ושמעתי ממור"י הגאון רא"י זלניק ז"ל שהוא היה שומע תקיעות אצל הגרי"ח, שהיה עושה שברים הריטו ד' או ה' פעמים ושמע (כמדומה לו מהגר"ר רפאל בנו של הגרי"ח שהיה תוקע בשבילו) שיש לו דיוק ברמב"ם ששברים יכול להיות יותר מג' שברים³³, אמנם יש להעיר שמה שדנו הרבה ראשונים אם שבר רביעי הוא הפסק או לא מבואר דעתם שרק שלשה שברים היו שברים שאם יותר נכלל בהקול אין מקום

³¹ כפי מה שמעתי מהגר"ר חיים אילסון שליט"א שיש לו העתק מהמכתב.

³² בבגדי ישע (תק"ף ס"ס ג) ועי' ראיתי בעיני שהמדקדקים האריך מאוד משום מוראם הי' שלא בקיאתן הן בשיעור עכ"ל.

³³ מו"ז לא זכר הדיוק, ולכאורה א"א לדיוק ממש"כ הרמב"ם (ה"ל שופר פ"ג ה"ג) והאנחה זו אחר זו היא שאנו קוראין אותה שלשה שברים עכ"ל, דמשמע שאינו שלשה שברים מעיקר דדינא ששלשה שברים היו לשון הגמרא בר"ה (ל"ד). וגם על התרועה כתב הרמב"ם היללה היא שאנו קוראין תרועה. ופשוט דמש"כ שאנו קוראין אותה שלשה שברים הוא משום שבאמת כולם ביחד אינם אלא אחד כפי מה שמנה מנין הקולות שם, (ומש"כ שאנו קוראין תרועה הוא משום שנסתפק לנו אם זוהי התרועה של תורה או לא).

ואמנם בספר הרוקח (הלכות ראש השנה סימן ר"ב) וקבלתי מאבא מורי רבי יהודה זצ"ל מאחר שיש בהלכה שברים ואין בספרים ישנים שלשה שברים אלא שברים סתם אם תקע שני שברים יצא שאין בספרים מניין שברים עכ"ל, אבל א"א לדיוק מספק אולי גרס הרמב"ם כהספרים ישנים, (וגם אם הרמב"ם גרס כן עדיין אין סברא לומר שאפשר לתקוע שברים קטנים שהם פחותים מהשיעור ולצרפם אלא שיש להסתפק ב' שברים, אבל אם השבר קטן מדאי א"א לתקנו ע"י הוספת עוד שבר).

³⁴ ושמעתי סברא ששברים אינו דומה לתקיעה, שבתקיעה מבואר בהמשנה להדיא שאפשר להאריך כמה שירצה, שתקיעה בעצם הוא קול אחד, אבל שברים נעשה מקולות פסוקות, וא"כ מצרפם רק מה שצריכים, וממילא אם הוא צריך לשבר הדי' כדי להשלים השיעור נעשה חלק מהשברים, והנידון בהראשונים הוא היכא שלא היו צריכים לשבר רביעי ובזה יש שס"ל שאינו חלק מהשברים ומפסיק.

³⁵ ובזה יש לדחות גם הדיוק מהרמב"ם בהערה 33 שכתב שאנו קוראין אותה ג' שברים משום שיותר להוסיף שברים ויהיו חלק מאותו קול.

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

ששמע מהגרי"א³⁷ שסבא שלו הרי"ם מבוסטון היה קורא להם השברים של ר' חיים, והוא שמע ולא ממקור מוסמך] שאכן הג"ר משה חידש זה אלא שנתקבל ע"י הגר"ה, וי"ע בזה.

לאיתי מקור מוסמך לזה שהגר"ח תקע ד' שברים³⁶, שמעתי מהרי"ד³

³⁶ ואמנם כ"כ במודעים וזמנים (ח"א ה' ו') ואולי זה מקורו של שמועה זו, אבל לא הביא מקור, ברשימה הני"ל (בהערה 9) כי ושאלתי האם זה מהגר"ח אמר שחדש זה בעצמו עכ"ל, אבל יש מערערים על זה.

שמעתי שהג"ר אליהו זבדי שליט"א תקע ד' שברים קצרים להגאון ר' יחזקאל אברמסקי ז"ל ואמר לו שפעם האחרונה ששמע תקיעות כאלו היה אצל ר' חיים. ושאלתי להרא"י ואמר לי שאמר לו הגרי"א רק שתקעו שברים קצרים אבל לא שתקעו ד' שברים.

³⁷ בספר נפש הרב (עמ' כ"א) כי שמעתי בשם הג"ר אהרן סאלאוויצ'יק שליט"א אחי רבנו שלמעשה היתה זאת הצעת רבנו לאביו בילדותו ואמר לו הגרי"מ שישלח את ההצעה במכתב לאביו הגרי"ח לקבל את חוות דעתו וקיבלו הגרי"ח ואף הנהיג כן בעצמו במנין שלו ע"כ. לא ידוע לי מקור השמוע אבל כנראה הגרי"ל לא קיבל אותו.

תרועה

להרבות במנינה לכתחילה

ול"י היה נראה למה שמוסיפים יצבות אינו משום איזה חשך באמת אלא שמחמת המהירות קשה מאלד למנות היצבות ולעשות רק ט' וגם קשה להפסיק בדיוק אחר ט' יצבות³⁸ ועל כן נוהגים לעשות הרבה ולהספיק רק כשנוה להפסיק, וכן מלאתי בח' הרשב"א (ר"ה ל"ג): ואלו לכה להוסיף ולהאריך ביצבות ואפי' מלאה מאריך ואינו נמנע וכן נהגו דא"א לזמזם עכ"ל, וגם אם הבעל תוקע יעשה רק ט' יצבות³⁹ השומעים יהיו מלא ספיקות בלכס אם באמת תקע כשיעור, ובדילוי הוא עובדא שתקעתי תרועות של ט' יצבות והיו מהשומעים שחששו שמה לא היו ט' יצבות⁴⁰.

במכתבו של הרי"ד (מובא גבי השלמת שבר קצר ע"י הוספת שברים) כ' להרבות זמנין התרועות, והגרי"א שליט"א (כפי מה ששמעתי מחתני הרי"ד) ביאר זה ע"פ הסברא הנ"ל (בד"ה שמעת) שחשך שכל קול קטן מדלי והוסיפו עוד להשלימם, ועלם הסברא אינו מוזן כלל גם גבי שברים כש"כ, ומה שהוסיף לגבי תרועה תמוה ביותר שהרי הראשונים כתבו שיצבא הוא קול כל שהו ובדלוי ליכא שיעור למטה וכל מה שאפשר לעשותם קצר יותר שפיר דמי, והגם שמתברר שאפשר להאריך בהם קצת כל שלא הגיע לשיעור גנוחי דלי לא תימא הכי היאך יולאים כל אלו שאין להם בעל תוקע זריז ביותר, אבל עכ"פ לא שייך לפסול יצבא משום שהוא קצר מדי.

³⁸ ויתכן מטעם זה היו בעלי תוקע שהאריכו בקול האחרון של התרועה [וכבר הוזכר בפוסקים, ויש שלמדו זכות על זה אבל עכ"פ אינו לכתחילה] שקשה להפסיק מיד.

³⁹ אפשר להתרגל לזה ע"י תקיעת ט' יבבות לאט מאד וכשהורגל בזה לתקוע מהיר יותר קצת וכשהתרגל לזה לתקוע עוד יותר מהיר עד שיהיה מורגל לתקוע בדיוק ט' יבבות במהירות. יש עוד עצה למנות בראש בבות של ד' יבבות.

⁴⁰ מטעם זה היום אני מאריך הרבה יותר, אבל גם בזה אינני נקי מתלונות ותמיד יש ששואלים אותי למה אני מאריך כ"כ בתרועה.

צורת הקול

אין שרבי שליט"א, ששמע טענה כזו מהגאון ר' בן איון אבא שאול ז"ל, ויתכן שצדק בזה אבל יש לפקפק גם על טענתו לגבי תרועה לידן. שמעתי משני בעלי תוקע שאשכנזים [ויקה"ס] שהם עושים תרועה מהבטן, אבל שמעתי מהרב אלכסנדר פריימן שליט"א מניוורדייל שחמיו, שנולד בדרום באשכנז בשנת תרס"א והיה שם ובהמבורג עד תרל"ט, נהג לעשות תרועה ע"י הזאת השופר, ומלאתי בשרגא המאור (ח"ה מ"ד אות ב') ש' כיון דליקא המורה השמיעה א"כ כיון ששומע הקול שצירה מתקיעת שופר שהיא תרועה שפיר דמי, דתרועה היא או יללה או כמו שברים, וכיון שהקול נשבר מאי נ"מ באיזה אופן הוא נשבר אי ע"י נענוע השופר או הנענוע ע"י לשונו כיון שהקול נשבר הוא תרועה.

ברוב ישראל תוקעים קולות קצרות פשוטות בלי הספק ביניהם אבל מנהג מנהג אשכנז ויקה"ס] תימן והבבלים לעשות קול המתרעש, דהיינו קול אחד אלא ליש שינויים בזהקול. קבלתי מצעלי תוקע מומחים שאופן עשיית הוא מהבטן או מהגרון או מהפה, וא"א לכתוב אופן עשייתו בכתב אבל הקול הוא אותו קול שיואל כשמזיזין השופר כשתוקעין תקיעה אבל כתוב בהספרים התימנים שעשית הקול ע"י הזאת השופר אינו אלא רמות ואינו יולא בה, ואינו מוזן כ"כ למה, ויעו' בשר"ע המקורר להגאון ר"י רכאבי שליט"א (סי' ק"י, עיני יצחק ל"ג) שחיפש טעם למנהג תימן בזה ולא העלה דבר ברור, וגם כ' ואחרים גם כן מעידים שמקלת מרבני כנעא הורו להכשיר תרועה ביד אף שאין זה כפי המקובל וי"ע עכ"ל, ושמעתי מהג"ר אליהו זבדי שליט"א, שכיוון להספרים התימנים מעלמו ודימה זה למי שעושה תרועה למנהגי ע"י שימת ידו על כד הרחב של השופר ללא יאל שאריך לעשות הקול ע"י נפיתחו ולא ע"י דבר אחר, ושמעתי מר' בן

הבבלים עושים תרועה ע"י תנועת הלשון בשעה שתוקעין, כאילו אומרים לַה־לַה־לַה־לַה, ואז הקול הוא קצת אחרת מכשעושיין לפי

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

גם מה שהוצא בלקט יושר⁴¹ (חלק א' עמ' קכג ענין א) כשהעשה תרועה בשופר נשמע הקול ת"א ת"א עכ"ל מובן רק ע"י קולות מופסקים כמו שהבין בשמ"א גופא⁴².

גם מה שהגמרא (מו"ק יז.) קורא לשופר טוט משמע קלת שעשו קולות מופסקות.

כמעט לא מצאתי התייחסות לעזרת אחרות של התרועה בפוסקים, אבל בצמור וקציעה (סי' תק"ז) כ' להדיא שיוצאים בכל התרועות, וז"ל יש בה שינוי גדול בין האשכנזים והספרדים ואנשי פולוניא, שהללו עושין אותה כעין טרומיטין, והללו עושין אותה טוט טוט כו' וגם בעשיית התרועה כל אחד עושה כמנהגו, ויוצא בה כי בכל אופן מהג"ל היא התרועה עכ"ל, ומאחר שלא מצינו שום פוסק שחולק על זה נראה שיש לסמוך עליו לכתחילה, ואע"פ שצ"ל בזה להוכיח כו' האי שצין תרועה בין שברים ובין ש"ת כשר לתרועה וצו"ע נספק כהרמב"ם שהיו ספק חיזה היא תרועת התורה מ"מ לא מצינו שחלקו על זה שיוצאים בכל המנהגים של תרועה, ועכ"פ נראה שמי ששמע תרועה כמנהגו צדאי אין לו ענין לשמוע תרועה כמנהג אחר.

⁴¹ ע"י הערה 6 דיש מפקקים על הלקט יושר.

⁴² ומה שכתב התרומת הדשן (סי' קמ"ב) בלתי שום הפסק הוא כמו שביארתי למעלה, ובלא"ה אינו מובן מה הביא שמ"א ממש"כ התרה"ד בלתי שום הפסק כי כוונתו הוא על הפסק בין השברים לתרועה ולא בתוך התרועה עצמו.

האופנים הקודמין, ושמעתי מהגרמ"מ דולינסקי שכפי הקול היוצא מובן יותר מה שקראו חז"ל יללה, וע"י דברי הגרצ"א ש"ל בהערה 15.

ראיתי בשרשי מנהגי אשכנז (ח"א בהפרק על קול השברים והתרועה) שהאריך ומסיק שלגבי התרועה מצאנו בדברי הראשונים רק שיטה אחת שיש לעשותה קול אחד רועד ומחובר, וגבי השברים שהשיטה נפוצה בראשונים הוא שהשברים ריכים להיות מחוברים דוקא וע"פ זה נאמר חידושו של ר"ת שג' שברים עבדין בנשימה אחת, ויש לפקפק על מה שדייק מכל הראשונים שאמרו שתרועה היא קול אחד בלי הפסק שכוונתם למנהג אשכנז שהיו קול אחד ממש, דשפיר יש לפרש כמנהג מזרח אירופה שהיו קולות קצרים זה אחר זה ונקרא קול אחד בלי הפסק שמתחת מהירות הקולות זה אחר זה נשמע כקול אחד משא"כ גבי שברים שהקולות ארוכות קלת וע"י ההפסק בין הקולות נשמע כקולות נפרדות (ובפרט למנהג שיש אלל הרבה ספרדים לעשות שהייה יותר גדולה בין שבר לשבר ממה שעושים גבי תרועה), והעד לזה הוא מנהג הספרדים בזמן הראשונים שבשמ"א דייק לפי שיטתו שעשו קול אחד ממש עד שהוא כותב שלא מצינו אלל הראשונים אלל קול אחד רועד ומחובר, ואילו המגדל עו" שהיה בספרד ותלמיד הרשב"א לא הכיר אלל תרועה מקולות מופסקים שכתב (ה"ל שופר פ"ג הל"ה) כשזכיתי לבא בארץ הקדושה מצאתי תרועתם בקבלת אבותם כקול המתרעש ואין טוט בהם ושאחתי לכמה גדולים ולא פירשו לי דבר עכ"ל, הרי שעד שהגיע לא"י הכיר רק תרועה שיש בו טוט שהוא מקולות מופסקים, והיה תרועת בני א"י חידוש גדול בעיניו, גם לשון הריטב"א שהתרועה מקולות מחוברים משמע שהיו מקולות מופסקים אלל שמחברים הם א' להשני, וכן לשון רבינו חננאל זו אחר זו דבוקות משמע שהיו קולות מופסקים שעל קול אחד המתרעש לא שייך לשון דבוקות או מחוברים כשכולו קול אחד ממש.

שברים תרועה

שתי נשימות - שיעור הנשימה

לא ראו לתקן שום תקנה בשביל כך אלל דעבד כמר עבד דעבד כמר עבד דעבד כמר עבד עכ"ל, ומשמע שאין מרגישים בחילוק שבין נשימה אחת לשתי נשימות, אבל יש לרחות דר"ל שלא יצינו הדיוטות שיש נ"מ בין נשימה אחת לשתי.

ובט"ז (סק"ה) ואנו אין לנו אלל המנהג שכו' רמ"א כדברי ר"ת ומ"מ נ"ל דיש ללמוד להתקוע שלא יעשה שום שהיה בין השברים לתרועה ויעשה תכופים כל מה דאפשר אע"פ שיש בהם נשימה אחרת עכ"ל⁴³.

ולא מצאתי מבוחר בהפוסקים השיעור של כדי נשימה אבל ראיתי בחיי אדם (בכל קמ"ב י) שכתב וז"ל ולכן המקרא כו' רריך לזיהר בתקיעות דמיושב יקרא לפניו שברים תרועה בפעם אחת, כדי שיהר התוקע

שמעתי מהגרמ"מ שליט"א הבעל תוקע בשיבת הגאון ר' מ' דוד סאלאווייב שליט"א שאמר לו דיש קבלה אללם כשעושים ש"ת בשתי נשימות לעשות הנשימה מהרה כ"כ עד שא"א להרגיש אם היא בנשימה אחת או שתי וא"א לדעת לולי העהרליכייט של הבעל תוקע, ואני שמעתי למו"ר הגרמ"ס שליט"א קלטת של בעל תוקע שהיה לו שייכות לבריסק, ואמר לי על ד' מהש"ת שהפסק בהש"ת ארוך מדאי ורריך להיות יותר מהר, ואלל הגר"ח היה כל כך מהר שלא הרגישו השומעים שהיה שם נשימה והגר"ח אמר שהיה שם נשימה, הגם שהפסק בהקלטת כמעט לא הורגש, ואמרתי דמאחר שר"ת רריך לעשות נשימה מפני שאין הדרך לעשות גנוחי וילולי בנשימה אחת הרי הדרך הוא לעשות נשימה ארוכה, ואמר לי שא"כ נתת דברך לשיעורים והעיקר לעשות נשימה מפני שכן דרך העולם אלל עמם הנשימה יכול לעשות יותר מהר ויש לעשותו הכי מהר כדי שלא יהיה הפסק.

ומצאתי סמך לזה שאין הבדל ניכר בין ש"ת בשתי נשימות יותר מנשימה אחת בדין יוסף שצ"ל ליתן טעם למה שהעולם לא נהגו לעשות ש"ת גם בשתי נשימות וגם בנשימה אחת וכ' אפשר שסומכין על מה שכתבתי בשם רבינו האי דמדינא באיזה מהשאלה סימנים שיתקע יאל ידי חובה ולל התקינו שיהו תוקעין כל השאלה סימנים אלל כדי שלא יהו אלו נוהגים כך ואלו נוהגים כך ותהא התורה כשתי תורות בעיני ההדיוטות וכיון דבהאי לשברים תרועה ליכא היכרא להדיוטות אי עביד להו בנשימה אחת או אי עביד להו בשתי נשימות

⁴³ בארחות רבינו (ח"ב עמ' קפ"ו) ותקעתי תשרי"ת עם הפסק נשימה אמנם היתה נשימה קצרה ואמר לי מו"ר שלא הרגיש הפסק ותקעתי עוד פעם עם נשימה ארוכה ואמר לי מו"ר עתה הרגשתי הפסק והיי מרוצה ע"כ, וצ"ע מאין לקח זה.

ושמעתי מהג"ר נחום גליק שליט"א מבי"ב שכאשר תקע במנינו של הגאון ר' שלמה זלמן אויערבך ז"ל הורה לו למעשה לעשות הפסק ניכרת בין השברים לתרועה גם בש"ת וגם בנשימה אחת, [והחילוק בין נשימה אחת לבי נשימות היה מה שנשמע ממש בבי נשימות].

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

בפעם אחת לא ימתין התוקע עד שיקרא הקורא לפניו תיבת תרועה עלול מאד שיהיה עי"ז הפסק יותר מכדי נשימה עכ"ל, ומשמע ג"כ שאם יעשה הקריאה במהירות לא יהיה הפסק יותר מכדי נשימה, אבל אם לא יהיה במהירות יתכן שיהיה יותר מכדי נשימה.

וכשעושה ש"ת בנשימה אחת כריך שלא להפסיק ביניהם כדי נשימה נמלא שהזמן הוא קצת פחות מזה. אלא שלפי הגה"ת דגם בנשימה אחת אפסר לעשות נשימה מהר מאד עד שאינו ניכר שהיה נשימה אין הכרח שהשהייה בין צברים לתרועה ארוכה יותר בש"ג מבנשימה אחת.

לתקוע אותם בנשימה אחת. ואפי' בתקיעות למעמוד יחטוף קריאת תרועה, אע"ג שכתבו לעשות צב' נשימות דוקא, עכ"פ לכ"ע אסור לשהות יותר מכדי נשימה ואם ימשך הקריאה יהיה יותר מכדי נשימה עכ"ל, וכנראה היו נוהגים לקרות תרועה אחר שתקע הצברים, ומבואר מיניה שיותר מכדי נשימה הוא יותר מכדי קריאה חטופה של תיבת תרועה, ולכאורה הוא פחות מכדי קריאה נמשכת אלא שיתכן שצריך להוסיף קצת זמן בין סיום הצברים לתחילת קריאת המקרא ובין קריאתו לתחילת התרועה.

וכן במשנ"ב (תק"צ סק"א) טוב שיקרא לפניו המקרא צברים תרועה

ההפסק בין שברים לתרועה בנשימה אחת

צב' כחות. ור"ת כתב שהג' צברים יש לעשות בנשימה אחת ופשיטא שיש לעשותם בכה אחד. ועי' בהחז"א ס"ס קל"ו, ושוב מלאתי שכ"כ בשו"ת תשצ"ז (ח"ג סי' ר"ט) וז"ל כ' רש"י ז"ל שם בפירושו אין בין תקיעה ותרועה ולא כלום שלא הי' מפסיק בה אלא כדי נשימה, והזקיקו לפרש כן לפי דעתי כו' דבפ"ק דחולין משמע דתקע ומריע בנשימה אחת הוא בהפסק מועט דמ"ד הכי פליג אמרן דאמר תוקע ומריע מתוך תקיעה כלומר קודם שיסיים התקיעה ומ"ד תוקע ומריע בנשימה א' מפסיק בנתיים וכ"כ שם רש"י ז"ל עכ"ל. ואולי לא בא התרומת הדשן להוכיח מרש"י בחולין שביאור נשימה אחת ר"ל עם קצת הפסק אלא ס"ל מסבירא דנפשיה שצריך להפסיק קצת והביא רש"י בחולין להוכיח דמה שאמרו נשימה אחת אינו בהכרח בלי שום הפסק כלל, ואם כי דוחק קצת בלשוננו מ"מ אינו מופרך שזהו כוונתו.

התרומת הדשן (קמ"ב) כתב שלהשיטות שש"ת הוא בנשימה אחת דמ"מ צריך להפסיק ביניהם, וז"ל ועוד נראה דכל זמן שיתקע ש"ת בנשימה אחת, יזהר שלא יתקע כמו שרגילין תוקעים לתקוע ש"ת בכה אחד בלתי שום הפסק, דככה"ג לא מיקרי בנשימה (אחד) [ואחת] אלא יפסיק מעט, רק שלא יעשה נשימה בנתיים, כך מפרש רש"י שלהי פ"ק דחולין עכ"ל, והוצא במש"ב (תק"צ סק"ח), ולכאורה דבריו תמוהין למאחר שהצברים והתרועה הוא קול אחד למה אין לעשותם בכה אחד, ומה שהביא מרש"י בחולין אינו שייך לכאן כלל דשם מייירי בתקיעות בין יו"ט לשבת שר' יהודה אמר תוקע ומריע מתוך תקיעה ורב אסי אמר תוקע ומריע בנשימה אחת, ורש"י כתב בנשימה אחת ומ"מ מפסיק הוא בינתיים עכ"ל, דאל"כ אין חיוב בין ר"י לר' אסי, ואין זה שייך כלל להש"ת של ר"ה, והראשונים שכתבו שצריך לעשות ש"ת בנשימה אחת באו לאפוקי מר"ת שמצריך דוקא צב' נשימות ולא שצריך לעשות

ההפסק בין שברים לתרועה - שיטת החז"א

אלא ברור שס"ל להפרישה שלר"ת עושים נשימה ממש, ובאמת כן מבואר גם בהמדרכי (באמצע אות תשי"ב) וז"ל הג"ה כו' ופירש ר"ת דג' צברים בנשימה אחת כג' יצבות למתני' דמקום תרועה קיימי אבל צברים ותרועה דתקיעה צברים תרועה תקיעה לא מסתבר דגנזחי ויליל לא עבדי אינשי בנשימה אחת וכן פירש ראב"ה וראה מפרק החליל (נ"ג): דאפילו רבנן לא פליגי עליה דר' יהודה אלא בתקיעה תרועה תקיעה אבל בתרועה גופא א"נ בשלשה צברים שהם במקום תרועה לאפשר נמי לקרס ולעשותם בנשימה אחת מודו ליה עכ"ל, והיינו שהראב"ה מביא ראיה לדברי ר"ת שהג' צברים צריכים לעשות בנשימה אחת וכ' דבריו לאפשר נמי לקרס ולעשותם בנשימה אחת, ובראב"ה (סי' תקמ"ב) ואפילו מפרשים ולא כלום אלא בשיעור נשימה היינו משום שלא אפשר בענין אחר אבל אי אפשר היה צריך שלא להפסיק כלל, ואפילו רבנן לא פליגי עליה דרבי יהודה אלא בתקיעה ותרועה ותקיעה אבל בתרועה גופה אי נמי בשלשה צברים שהם במקום תרועה לאפשר נמי לקרס ולעשותם בנשימה אחת מודו ליה עכ"ל, וע"כ מש"כ ר"ת שהש"ת עושים בנשימה אחת ממש ולא בש"ת אלא למה אפשר יותר עי' נשימה מבלי נשימה, ולא הבנתי דברי החז"א שכ' במדרכי ובהג"א מבואר דלא הצריך ר"ת להפסיק יותר מכדי נשימה רק פחות מכדי נשימה, והלכך לא קשיא לר"ת מהא דאמר סוכה נ"ג ב' דלר"י אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום דהתם שלא יפסיק יותר מכדי נשימה קאמר עכ"ל, ועפ"י כ' ולפ"ז אפשר דאם הפסיק יותר מכדי נשימה פסול דיעבד, ולא זכיתי לעמוד לא על סוף דעתו ולא על תחילת דעתו שלא ראיתי שמבואר כן כלל אלא להיפך וכש"כ ור"ע.

הנה בחז"א (קל"ו א') ומה מאד תמוהים ד' הגאון רימ"ה (שליט"א) [זללה] במ"ב סק"ח שפירש דברי השו"ע בנשימה אחת היינו דוקא בהפסק פחות מכדי נשימה, והלא זהו פירוש צ' נשימות כו' שלא יפסיק יותר מכדי נשימה כמבואר בשו"ע וזהו דעת ר"ת כמו שפירשוהו המדרכי והג"א, ונשימה אחת הוא משום דעת הרא"ש, ולדידי' אין להפסיק כלל אלא בכה אחד כו' עכ"ל, ומאד תמוה תמיהתו שהרי דברי המש"ב הם דברי תה"ד הנ"ל כמעט מילה במילה, והחז"א קודם לזה נתקשה בדברי תה"ד ור"ל שיש חזרה בדבריו (אע"פ שלא משמע כן) אבל מ"מ דברי המש"ב הוא סוף דברי תה"ד וע"כ כן הוא סוף דעתו, ואם החז"א בא לחלק על התה"ד עכ"פ אין תלונתו על המש"ב.

ומלאתי בשו"ת רדב"ז (ח"ד סימן כ"ח) ואם לא הפסיק בקול שופר אלא ששה מעט לקחת נשימה ולאי ללא הוא הפסק ללא בעינן שיעשה הסיומן בנשימה א' חוץ מצברים ותרועה לדעת הרמב"ן ז"ל שכתב שכן קול אחד וצריך לעשותם בנשימה אחת עכ"ל, מבואר מיניה דעתיה שלר"ת יש לו לקחת נשימה ממש ולא כהחז"א, ואף שהוא לשון השואל משמע שהרדב"ז הסכים לדבריו מדלל חלק עליו בזה.

ועי' בפרישה (תק"צ אות א' ב"ה וכן בשלשה שברים) שכ' ולענ"ד נראה ליתן קצת טעם למנהג אשכנז משום דס"ל כהרא"ש והרי"ף גיאת דבסמוך דמצריכין לעשות צברים ותרועה בנשימה אחת ומשום הכי מקרינן בצברים שלא לעשותו יותר מהשיעור משום השג שלא יוכלו לעשות התרועה שאחריה באותה נשימה מה שאין כן בתרועה כו' עכ"ל, ולפי דברי החז"א שגם לר"ת מפסיקין פחות מכדי נשימה אינו מובן מש"כ הפרישה דמצריכין לעשות צברים ותרועה בנשימה אחת, הרי גם לר"ת אינו נושם ממש לפני התרועה ואדרבה יותר יש לחוש שלא יוכל לגמור התרועה לר"ת מלהשיטות שאינו מפסיק כלל בין צברים לתרועה שלר"ת מאריך קצת יותר בהפסק פחות מכדי נשימה,

אולם בשו"ת תשצ"ז (ח"ג סי' ר"ט) משמע קצת כהחז"א ששתי נשימות אינו אלא הפסק קל, וז"ל דשיעור נשימה אחת אע"פ שגראה בה

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

אם רצה לעשות שברים ותרועה בנשימה אחת רשאי ולא אמרו שהם שלשים אלא לומר שאם רצה להפסיק בין שברים לתרועה הרשות בידו. ולפי זה ולפי מה שכתבתי בשם המרדכי והגהות אשירי יותר טוב להפסיק ביניהם מלעשותן בנשימה אחת והוא שלא ישהה בהפסקה יותר מכדי נשימה ומכל מקום מדברי הרא"ש משמע דבעינן שלא יפסיק ביניהם כלל עכ"ל, ומבואר בזה שדעת הרמב"ם אינו כדעת ר"ת שס"ל להרמב"ם שש"ת הוא שתי קולות ממש ולפי"ז אפשר להפסיק ביניהם אפילו יותר מכדי נשימה, אלא שהב"י כ' דכיון דלפי מה שדייק שאינו כריך להפסיק דוקא לדעת הרמב"ם אין להפסיק ביניהם כדי ללכת גם להרמב"ן וכמבואר בדברי המ"מ גופא שכן דיך לחוש לדעת הרמב"ן ומשמע דע"י זה יולא גם לדעת הרמב"ם ואלעפ"כ כ' הב"י דיך להפסיק למש"כ בשם המרדכי ור"ל שר"ת כריך להפסיק ביניהם אבל בהפסקה קצת מקויימים גם דברי ר"ת וגם דברי הרמב"ן, ומשמע מדברי הב"י דקודם שהביא דברי הרא"ש ס"ל דע"י מה שעושים הפסיק קצת יולאיים כל השיטות גם שיטת הרמב"ן המובא כבר בדבריו אלא שהו דייק מדברי הרא"ש שאין להפסיק כלל וא"א ללכת כל השיטות צבת אחת, וזהו מה שהשיג החז"א שדברי תה"ד הם למש"כ ללכת שיטת ר"ת והרמב"ן, ולדעת החז"א תה"ד חזר בו דכיון שכן בסוף דבריו שגם נשימה אחת היא בהפסקה קצת יולא כולו עלמא, ומה שהביא הב"י דברי תה"ד לחוש לשני הדעות אע"פ שחזר בו תה"ד הוא לפי מש"כ בדעת הרא"ש שאין להפסיק כלל ולפי"ז מה שעושים בנש"א הוא בלי שום הפסק כלל כדי ללכת לשיטת הרא"ש שאין להפסיק ביניהם כלל, ועושים כעצת תה"ד ללכת לכל הדעות אע"פ שלמסקנת תה"ד גופא אין מקום לזה, ואין מקום לדברי תה"ד במש"כ השו"ע לחוש לדברי הרא"ש.

ומ"מ ל"ע שהרי בתרומת הדשן כ' להדיא⁴⁴ שהשיטה דיך לעשות ש"ת בנשימה אחת הוא הרא"ש ומש"כ שיך לחוש לשני השיטות ר"ל שיטת ר"ת ושיטת הרא"ש וע"כ מש"כ דכשיקע ש"ת בנשימה אחת יזהר שלא יתקע ש"ת בכח אחד בלתי שום הפסק קאי לשיטת הרא"ש. ומה שתמה החז"א על המש"כ כאילו דבריו טעות שכן דברי תה"ד לפי שיטת הרא"ש כשלא נאמרו אלא לפי שיטה אחרת אינו מובן כלל, ואף אם נאמר שהב"י ס"ל שלפי שיטת הרא"ש אין להפסיק כלל וכך דעתו בשו"ע מ"מ אין תלונה על המש"כ אם הוא מביא דברי תה"ד לפי שיטת הרא"ש כיון שכן הוא דעתו בלתי ומה בכך אם השו"ע לא ס"ל כן.

והו הגם שבאמת מדוייק דברי כהצנת החז"א ל"ע היאך שיך ללמוד כן הרי הרמב"ן כ' ממש כדברי הרא"ש שש"ת קול אחד וכמו שכן הב"י וז"ל וזה לשון הר"ן כריך להזהר לעשות השברים כולן והיבנות כולן בנשימה אחת לשברים ויבנות לדידן ולאי מלוא אחת ניהו כתיקעה כו' ור"ת כ' כו' שלשה שברים ותרועה דתשר"ת לא מסתבר דגנחו ויולוי

הפסק מועט קול אחד הוא ואין לפוסלו כאילו הפסיק בו יותר מנשימה אחת כו' ולמדנו מכל זה סיוע למנהגינו שהתקיעה שעושים בנשימה אחת אין עושים אותה פשוטה כולה אלא מפסיקין בחצי דכיון דבנשימה היא קול אחד. וכן נלמוד מזה להפסיק נשימה אחת בין שברים ליבנות ללא הוא הפסק כיון דבנשימה אחת והוא קול אחת. ומ"מ ללכת ידי כל הספיקות אם אפשר לעשות הקול פשוט בתקיעה כמנהג הספרדים ושלא להפסיק בין שברים ליבנות אפילו כדי נשימה כדעת הרמב"ן ז"ל זהו הטוב והישר עכ"ל.

וקוב התבוננתי במה שתמה החז"א על המש"כ שהביא דברי תה"ד וראיתי שס"ל שלדעת הב"י בין לר"ת ובין להרמב"ן יש להפסיק קצת בין השברים לתרועה אבל להרא"ש אסור להפסיק ביניהם כלל, ולכאורה יאל לו כל זה ממש"כ הב"י כתב דבינו הם כו' שלשה שברים ותרועה דתשר"ת לא עבדינן בנשימה אחת וכו' כן כתב המרדכי בשם דבינו הם וכתב שכן פירש ראב"ה וכתב עוד המרדכי ששמע שאומרים שריך לעשותם בנשימה אחת שברים ותרועה והו חלה תרועה ובפרק החליל אומר דאין בין תקיעה לתרועה ותקיעה ולא כלום אם כן לרבנן דמודו מיהא בשברים ותרועה דחלה מילתא כריך בנשימה אחת ולא נהירא ורש"י פירש התם בסוכה ולא כלום שלא יפסיק אלא כדי נשימה ר"ל כדי נשימה מיהא מפסיקין אפילו לרבי יהודה עכ"ל הב"י, מבואר בדבריו שגם דעת ר"ת הוא שש"ת הוא קול אחד ואסור להפסיק ביניהם אלא שפחות מכדי נשימה אינו הפסק⁴⁴, וקוב כ' הב"י והרב המגיד כתב וממה שכתב דבינו נמלא מנין התקיעות שלשים נראה שהוא סובר שבסימן תשר"ת יכול הוא להפסיק בין השברים לתרועה רצה לומר שאין חייב לעשותם בנשימה אחת אלא יכול להפסיק ביניהם כו' אבל הרמב"ן כתב לשברים ותרועה דתשר"ת כולן תרועה אחת הן כו' הילכך כו' אין לו להפסיק ביניהם ויש לחוש לדבריו עכ"ל [המ"מ] ומשמע מדבריו דאפילו לדברי האומרים דמנין התקיעות הן שלשים⁴⁵

⁴⁴ כנראה החז"א ס"ל דמש"כ רש"י כדי נשימה ר"ל פחות מכדי נשימה [ואולי ס"ל שא"א לומר דמה שאמרו דאין בין תקיעה לתרועה ותקיעה ולא כלום ר"ל הפסק נשימה ממש, ועיי' ר"ל עד כדי נשימה ולא עד בכלל] ולפי"ז הוכיח שגם לר"ת מפסיק פחות מכדי נשימה ממה שהמרדכי יישב שיטת ר"ת ע"פ רש"י, ומי"מ אינו מובן שהוא גוד הפוסקים ודברי המרדכי גופא כש"כ למעלה, ופשטות דברי רש"י משמע כדי נשימה ממש.

⁴⁵ דקדוק לשון הבי"י שכי' 'האומרים דמנין התקיעות הן שלשים' ולא סתם האומרים דיך לעשות שי"ן הוא משום שבאמת איתא בירושלמי דאפשר לעשות הכל בני"א ולכאורה לא גרע שי"ת מכל הסדר שאפשר לעשות בני"א והבי"י הלך הביא שהריב"ש הוכיח מזה שגם לר"ת אפשר לעשות שי"ת בני"א אבל הביא שתה"ד חולק וז"ל ובתרומת הדשן כתוב אף על גב דמיייתי אשירי ראייה מן הירושלמי כו' לא תיקשי מהא לרבינו תם דאיכא לאוקמי בקשי"ק או בקרי"ק דבדידהו אין קפידא דליכא למימר בהו לא עבדי אינשי הכי דמני"מ תרועה ותקיעה תרי מילי ניהו אבל שברים ותרועה תרווייהו במקום תרועה קיימי ובחד נשימה לא עבדי אינשי ולא הו תרועה עכ"ל, וביאור דבריו שההפסק בין קול אחד להשני אינו חלק מהקול ואינו אלא להבדיל ביניהם וממילא בקולות משונים זה מזה שמובדלים ממילא עיי' שינוי הקול אפשר לעשות שניהם בני"א אבל שי"ת לר"ת באמת הו קול אחד אלא דכיון שאין עושים שניהם בני"א עיי' צריך לעשותו בש"י דהכי הוא צורת הקול [כמבואר למעלה בד"ה גם האבני נזר] ולא מהני בזה מה שמובדלים בשינוי קול, [והריב"ש ס"ל שגם לר"ת אינו צורת הכל אלא ילפותא שעכ"פ אינו הפסיק] נמצא שלהראשונים שמונו ל' קולות בודאי אפשר לעשות שי"ת בני"א דמה שאפשר לעשותו בש"י הוא משום שהו שתי קולות ובהו מבואר בירושלמי דאפשר

לעשותם בני"א אבל להראשונים שהצריכו שי"ן משום שכן הדרך י"ל דהו ילפותא שצורת הקול הוא בש"י כדברי תה"ד.

⁴⁶ ואולי לא ראה החז"א דברי תה"ד בפנים אלא מה שהעתיק הבי"י שכי' בתחילת דבריו וז"ל ונראה דלדעת האומרים לעשותם בנשימה אחת מכל מקום צריך להפסיק ביניהם מעט כו' וכתבו בעל תרומת הדשן עכ"ל וזה היה קודם שהביא דברי הרא"ש אלא רק שיטת ר"ת והדעה שצריך נ"א המובא במרדכי והבין כשיטתו שאין מחלי' ביניהם שיוציאם בהפסק קצת, אבל נראה מדבריו (בד"ה והא) שהיה לפניו תה"ד. ועוד דלפי"ז יוצא דאליבא דאמת אין מקום לדברי החז"א כלל וצ"ע.

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

להג"ר שריה דבליאקי שליט"א (עמ' טו) ויש להעיר לכל הנכתב בזה בדברי הגר"מ שליט"א, שבשתי נשימות הכוונה היא להפסיק בפחות מכדי נשימה, זוהי שיטתו היחודית של מרן החזו"א ז"ל בספרו שם, שלעת עתה לא זכינו להבין אותה מאחר שכל הפוסקים שהביאו שיטה זאת מבוחר דבשתי נשימות לריך להפסיק בין השברים לתרועה ככדי שיעור נשימה בינונית כמו שכתב הגר"ח גרינמן שליט"א בספרו חידושים וביאורים ערכין סוכה עמ' ז"ד, והפוסקים העלו לעשות נשימה בינונית בפועל, כמו שכתב הרב ז"ל בשו"ע שו"ת ס"ק ח', והאש דת הוצאו דבריו באלף המגן על מטה אפרים סי' תק"ז ס"ק י"ז והגר"י מצריסק ז"ל [הוצא] בספר פניני רבנו הגר"י ע' ס"ח עכ"ל⁴⁶.

גם האבני נזר (סי' תמ"ג) כ' שאין להפסיק כלל בין שברים לתרועה ובסי' תמ"ד (ד') כ' דתיבת ולא כלום משמעותו אפי' משהו אינו מפסיק עכ"ל [וע"ע מאות י"ח] ויש לדון בדבריו שהרי רש"י⁵⁰ בסוכה ס"ל

שום שיעור כלל להפסק ביניהם, ואין שום טעם לחייב הפסק גדול יותר בין השברים לתרועה, זולת סברת תה"ד [המובא למעלה בד"ה גם האבני נזר, ובהערה 45] והחזו"א בא לאפוקי מסברא זו שהרי לדבריו חוששין לשיטת הרא"ש דליכא הפסק כלל.

אך משי"כ ב"י (עמ' ו) שאם יעשה יותר מג' שברים ויבליע השבר האחרון בתרועה לא יצא נקי בדינו דבכל אופן אם מחמת המהירות של רצון ההבלעה לא יהיה עליו שם שבר וגם לא שם תרועה הרי יחשב כהפסק בין השברים לתרועה דהרי אנו מקפידים לשיטה זאת כל כך שלא להפסיק גם בפחות מכדי נשימה בין השברים לתרועה וקול זה אם אינו כשר הרי עושה הפסק ע"כ, [ולפי זה תמה על משי"כ באורחות רבנו (ח"ב דף קפ"ז) וכן השבר האחרון ה' קצר מאד ונבלע בתרועה (תקע בלי הפסק כשטת החזו"א) ואמר לו מו"ר שיאריך יותר בשברים וכן שיעשה ארבעה שברים בתשרית כדי שיהי' לו שלשה שברים שלמים והשבר הרביעי יבלע בתרועה ע"כ] אינו מובן לי דלכאורה כל מה שיצא מכלל יבא נכנס לכלל גנוחי נמצא שאם עשה ד' שברים והריע תוך השבר הרביעי יצא ממי"נ [ועמשי"כ בהערה 22 בד"ה ושמעתי שמפרשים].

⁴⁹ ויש להעיר על הנראה מדבריו שם דמי"מ סמך על דברי החזו"א לגבי ההפסק בנשימה אחת דלכאורה החזו"א לשיטתו דכיון שנקט ששתי נשימות הוי פחות מכדי נשימה ממילא הוכרח לומר שנשימה אחת הוי בלי הפסק כלל שלא כדברי תה"ד, אבל אם לא נקבל דבריו בשתי נשימות וצריך נשימה ממש אין טעם שלא לקבל דברי תרומת הדשן וכפסק המש"ב, והגם שהחזו"א הק' על דברי תה"ד מצד עצמם (ותה"ל כוונו לעיקר דבריו בהפסק בין שברים לתרועה בנשימה אחת) צ"ע אם יש בזה לבד כדי לדחות דברי א' מגדולי הפוסקים מלפני כשש מאות שנה וגם הב"י כ' כדבריו. ובפרט שגם אם לא נקבל דבריו דצריך לעשות הפסק קטן דוקא מי"מ מסתבר דכל שאינו בשתי נשימות יוצא לכולי עלמא, והחזו"א שלא ס"ל כן הוי לשיטתו וכנ"ל [ואמנם האבני"ז ס"ל שאין להפסיק כלל בנשימה אחת מטעם אחר (מובא למעלה בד"ה גם האבני נזר) אבל עכ"פ אין זה שיטת החזו"א].

⁵⁰ נקטינו בזה שר"ת קאי בשיטת רש"י כדברי המרדכי, אולם יעוי' בשעורי רבנו משולם דוד הלוי (ערכין י. הפסק בין שברים לתרועה, אות ד') שדייק מהאור זרוע שר"ת לא ס"ל כרש"י שהביא מר"ת שלכתחילה יש לעשות תקיעה תרועה ותקיעה בנשימה אחת מדר"י וכ' האו"ז שהוא דלא כרש"י שכי' דגם לר"י מפסיק כדי נשימה. ואם כי באמת משמע כן הסברא בזה צ"ע שהרי כמו שס"ל לר"ת שיש לעשות ש"ת בש"נ משום שכן הוא הדרך וממילא הוי צורת הקול [וכמו שביאר גם בשרמדי"ה] לכאורה שייך סברא זו גופא בתר"ת לר"י [ואולי ס"ל שהתקיעה ותרועה הוי קולות נפרדות גם לר"י (כדמשמע קצת מרש"י

בחדא נשימה לא עבדי אינשי והרמב"ן חולק עליו דהא תרועה אחת היא כו' עכ"ל הר"ן וכן כתב הרא"ש לשברים ותרועה יש לעשותם בנשימה אחת עכ"ל, ואין שום משמעות בהרא"ש שאין להפסיק כלל יותר מבהרמב"ן ואם להרמב"ן אפשר להפסיק קצת אע"פ שקול אחד הוא ה"ה להרא"ש, והב"י כ' בעלמנו שהרא"ש כ' כדברי הרמב"ן ואינו מובן מה ראה תו לחלק ביניהם, וגם דוחק לומר דמש"כ הב"י בתחילה שיש לעשות הפסק קצת ר"ל שיוצאים בזה גם שיטת הרמב"ן בלי להזכירו רק משום שהזכירו למעלה ומאידך לא ר"ל שיוצאים לדעת הרא"ש אע"פ שהזכיר גם הרא"ש למעלה.

ולו דמסתפינא הייתי אומר דמש"כ הב"י ומכל מקום מדברי הרא"ש משמע כו' לאו דוקא הרא"ש קאמר וה"ה הרמב"ן ואלא נחית קודם לזה לשיטת הרמב"ן ובתחילה ר"ל דאע"פ שלהרמב"ם אפשר להפסיק יותר מכדי נשימה כיון דהוי שתי קולות יש לחוש לדעת ר"ת ולהפסיק רק כדי נשימה ושוב כ' שמ"מ לדעת הרא"ש [וה"ה הרמב"ן] אסור להפסיק ור"ל כדי נשימה אבל פחות מכדי נשימה מפסיק ומש"כ המ"מ שיש לחוש לדעת הרמב"ן ע"כ ר"ל לתקוע בשני האופנים כדברי תה"ד, והחזו"א שלא למד כן הוא לשיטתו דמש"כ המרדכי שמפסיק לר"ת כדי נשימה ר"ל פחות מכדי נשימה ולפ"ז ע"כ מש"כ הב"י שלהרא"ש אינו מפסיק ר"ל אפילו פחות מכדי נשימה, אבל לפי מש"כ למעלה שלר"ת מפסיק כדי נשימה ממש שפיר יש ללמוד כש"כ, וחזו"א גופא הק' (באות ב') על הב"י שצ"ל נראה שלעת הרמב"ן והרא"ש שווין ולא כהב"י שחילק בין דעת הרמב"ן והרא"ש, אלא שלשיטתו הסיק שס"ל שאין להפסיק כלל אבל לדברינו אתי שפיר שגם הב"י ס"ל שהרא"ש והרמב"ן בשיטה אחת קאי ואדרבה לשניהם יש להפסיק קצת כפי המבואר בתה"ד.

ומלאתי שגדולים וטובים כבר נתקשו בהצנת החזו"א בזה, ובחידושים וביאורים (ר"ה דף ל"ג), בדין שברים בתרועה בנשימה אחת) כ' למה שעושים צב' נשימות לדעת ר"ת לריך להפסיק כדי נשימה דלמעומה, ולא פחות, לכל שלא הפסיק כדי נשימה, נשימה אחת מקרי וכש"כ לעיל כו' אבל מרן זללה"ה לא כ"כ, וצ"ע עכ"ל⁴⁷, וכן זיעננו בקול⁴⁸

⁴⁷ [באמרי יושר (ר"ה דף ל"ד: ע"ב מדפי הספר) ובדבר המנהג אצל אחי הגר"ח שליט"א שהזכיר, המנהג כמרן ז"ל אף שבספרו חו"ב ס"ל כדרך המ"ב עכ"ל וע"ש].

⁴⁸ וע"ש מש"כ לבאר שיטת החזו"א במשי"כ להריע מתוך שבר, ואמר לי הגאון ר' גרשון אדלשטיין שליט"א שכן הוא האמת, והגדיר זה שההפסק שבין שברים לתרועה הוא כמו ההפסק שבין שבר לשבר [ואמר ששנה אחת הריעו מתוך שבר ממש בישיבת פונביץ' ושוב חזרו מזה דברור שהוא טעות. והכחיש השמועה ששמעתי שהוא בעצמו תקע בפני החזו"א]. ובאמת אינו מובן כלל איך אפשר לומר דיש הפסק פחות מזה, שהרי כל הטעם שאמרו דאין להפסיק בין שברים לתרועה הוא משום שהם קול אחד ואין להפסיק באמצע הקול, ולפ"ז פשוט שאין ההפסק שבין שברים לתרועה קטן יותר מההפסק שבין שבר לשבר שאם הוי הפסק בין שברים לתרועה גם בין שבר לשבר הוי הפסק ופוסל. [ומשי"כ בשונה הלכות (תק"צ ו) מריע מתוך השבר ממש אינו מובן, וידוע שרוב תלמידי החזו"א לא ס"ל שזה היה דעתו].

ולמעשה איני מבין היאך שייך לעשות הפסק פחות מהשיעור, שאם הוא מריע לפני שגמר שיעור שבר פשוט שאינו יוצא שחסר ג' שברים, ואם גמר שבר השלישי כשיעור ממילא יש הפסק בשינוי הקול שלא גרע מהירושלמי שאם עשו כולם בנפיחה אחת יצא, וכן הוא תמיד בין קולות התרועה שעושים אותם אחד אחר השני כ"כ מהר עד שנקראים מחוברים [ע"י מש"כ לגבי תרועה בד"ה ויש לפקפק] ואין

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

אולי י"ל שבאמת כולי עלמא מודים שלא כלום משמע בלי שום הפסק כלל ומה שס"ל לרש"י שגם הפסק כדי נשימה אינו סתירה ללא כלום הוא משום שס"ל כר"ת דתשר"ת לא עצדין בנשימה אחת דגנוחי ויליל בנשימה אחת לא עצדי אינשי, ויש לבאר סברתו דכיון שהדרך לנשום⁵² בין שברים לתרועה ממילא גם הנשימה בכלל הקול ולפ"ז מובן מרש"י רש"מ בביאורו לסמ"ג (בד"ה כתב רבינו שמשון) שצריך תקיעה גם כנגד השהייה שבין שברים לתרועה ולפי סברא זו באמת אין נשימה סתירה ללא כלום כיון שהנשימה גופא בכלל הקול⁵³ וכן משמע קצת מרש"י בערכין (דף י. וז"ל ולא כלום משמע כלל לא יפסיקו) אבל הראשונים ס"ל לרביך נשימה אחת ע"כ לית להו האי סברא ומטעם זה ס"ל שנשימה היא הפסק אע"פ שהיא הדרך לעשותו דמ"מ הקול הוא אך ורק מה שתוקעים ממנו וא"כ כל שהייה שהיא היא סתירה ללא כלום אפילו הפסק פחות מכדי נשימה. אבל קשה לדחות דברי תה"ד מטעם זה ד"ל שכולי עלמא ס"ל דמה שהיא לדרך התקיעה היא חלק מהקול אלא דס"ל דאע"פ שהדרך לעשות נשימה מ"מ אפשר לתקועה הכל בנשימה אחת ולא שייך לעצם הקול משא"כ מה לרביך הפסק פחות מכדי נשימה בודאי הוא לדרך עצם הקול מאיזה טעם ואולי סברתו שצריך להבדיל בין הקולות דאע"פ ששניהם ביחד קול א' מ"מ רביך גנוחי ורביך יצבות שהם שני דברים בעצם וראוי להפריד ביניהם קצתן וע"כ שהייה זו בכלל הקול לכו"ע. וזר מן דין יעו' הריטב"א בראש השנה (דף ל"ג: בד"ה והא דנתן) שכל' וכיון שכן רביך שלא להפסיק ביניהם כלל אלא לעשותן בנשימה אחת עכ"ל משמע דכל שנעשה בנ"א מקרי שלא הפסיק כלל. ול"ע בכל זה.

שגם הפסק כדי נשימה מקרי לא כלום ואם כי הראשונים שהוכיחו מהגמ' שם שצריך נשימה אחת ע"כ לא ס"ל כן די לנו במה שנאמר שכל הפחות משתי נשימות בכלל לא כלום ואין לנו להגדיל מחלוקת הראשונים בכדי לומר שלא אפילו הפסק כדי נשימה בכלל לא כלום ולאלו אפילו הפסק פחות מכדי נשימה אינו בכלל לא כלום⁵¹. אבל

{סוכה נ"ג: בד"ה אחת היא} שכי מצוה אחת הן, וחדא חשיב להו עכ"ל משמע שאינן אחת ממש) אלא דכיון שהמצוה אחת הן צריך לעשותם ביחד אבל כיון שהיו קולות נפרדות א"א לומר שההפסק ביניהן הוא מצורת הקול. ומ"מ צ"ע איך אפשר שצריך להסמיך קולות נפרדות זו לזו יותר ממה שצריך להסמיך השברים להתרועה כשהם קול אחת, ואם מה שהדרך לעשות נשימה אינו יכול לעשות הפסק שבין שתי קולות לצורת הקול עכ"פ יהני שלא יחשב הפסק, (ואינו דומה למה שתה"ד חילק ע"פ סברא זו בין תר"ת לרבנן דמבואר בירושלמי שכשר בנפחא אחת לשי"ת לר"ת שצריך ש"נ דוקא דמ"מ אפשר להפסיק בין תקיעה לתרועה אלא דחידש הירושלמי שכשר גם בלי הפסק אבל קשה לומר שהפסק בין תקיעה לתרועה שהם שתי קולות גם לר"י יפסול יותר מבין שי"ת שהם קול אחת).

ונראה שלהמובא באו"ז באמת אין חילוק וס"ל לר"ת שלכתחילה אין להפסיק לא בתר"ת לר"י ולא בש"ת [שלא כה"ד ולא כמו שביאר בשרמדי"ה] דס"ל שסברא זו אין בה אלא להתיר להפסיק וכמו שביאר בשרמדי"ה גופא לדעת הבי"י [וכלשון האו"ז מן המובחר לעשות תקיעה ותרועה ותקיעה בנשימה אחת מי שיכול לעשות כן עכ"ל שאין זה אלא הידור אבל מותר להפסיק] ומה שאמרו בסוכה אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום ר"ל לכתחילה יש לעשות כן כיון שהיו קול אחד [אבל אינו לעיכובא כיון שהדרך הוא לעשות נשימה] והאו"ז דייק שאינו כרש"י דמשמע ממשי"כ רש"י לא היה מפסיק בינתים אלא כדי נשימה עכ"ל שלכתחילה יש לעשות נשימה, ולדברי האו"ז גם לר"ת י"ל שלא כלום משמע כפשוטו בלי שום הפסק כלל.

⁵¹ ובאמת גם הרא"ש (הובא בשמ"ק, ערכין י. אות ח) שס"ל דאין להפסיק לימד זכות על המפסיקים שנשימה אינו סתירה ללא כלום, וז"ל כמאן כר' יהודה דחשיב תקיעה ותרועה ותקיעה חדא ולכך אין להפסיק בהם וה"ה בתקיעה לרבנן וא"כ אין להפסיק בין תרועה לשברים וכיון דחדא היא אין להפסיק בהן, ויש שאין נזהרין בזה ואפשר דמפרש ולא כלום שלא יפסיק בשהיה אבל אם עשאן בשתי נשימות לא מקרי הפסק עכ"ל, ואולי שהייה בלי נשימה גרע טפי שנשימה היא לצורך התקיעה שקשה לתקוע הכל בנשימה אחת ועל כן לא היה הפסק, אבל בשהייה בלא נשימה שהוא שלא לצורך התקיעה י"ל שהיו הפסק גם בפחות מכדי נשימה, אבל מסתבר שסברת תה"ד שצריך להפסיק קצת מקרי לצורך התקיעה.

⁵² לא כתב רא"מ כנגד הנשימה אלא השהות שבין שברים לתרועה, ויש לפרש זה גם להשיטות שצריך נשימה אחד לפי מה שכתב התה"ד שמ"מ אין לעשות שברים ותרועה בכח אחד.

⁵³ י"ל באו"ז שנשימה לא היא חלק מהקול אבל כיון שהוא לצורך המשך הקול וכן הדרך נמצא דבמה שעושה נשימה הוא עוסק בעשיית הקול ואינו הפסק [ובשהייה שלא לצורך הקול אף אם משך זמנו הוא פחות מכדי נשימה י"ל דמ"מ הוא הפסק] והראשונים שס"ל דצריך נ"א חולקים גם על סברא זו וס"ל דכל שהייה היא הפסק גם אם הוא לצורך הקול ולסברתם ע"כ מה שאמרו לא כלום הוא כפשוטו בלי שום הפסק כלל, אבל גם לפ"ז י"ל כש"כ שעכ"פ השהייה לצורך הקול ואינו סתירה ללא כלום כיון שהכל הוא לצורך עצם הקול.

באיזה סדר לעשות ש"ת ובאיזה נ"א ו'מנהג בריסק'

התקיעות⁵⁴. וכנראה בצביל זה לא ראה לענות לי שלא ראה לומר שלא

שאלתי מו"ר הגרמ"ס שליט"א איזה ש"ת לעשות בנשימה אחת ואיזה לעשות בשתי נשימות ולא ענה על זה דבר ברור (כנראה כוונה כי גם לפני שנה כששאלתי אותו לא ענה על זה דבר ברור, ושמעתי מהבעל תוקע שלו ר' שד"כ שאלו עושין הש"ת למיושב בשתי נשימות והש"ת דמעומד בנשימה אחת, ואחד שלכאורה היה צריך לדעת אמר לי שהטעם הוא דמאחר שלרוב פוסקים יולאין לכל הפחות צדיעבד בנשימה אחת ראוי לעשות בנשימה אחת על סדר הזכרות שהוא עיקר

⁵⁴ הערת הר"ר י"ל ב' שליט"א: שמעתי שהגר"ח סבר בסוף ימיו שהעיקר ב' נשימות, ומה שתקעו ע"ס הברכות בנשימה הוא מכיון שכבר יצאו במישוב, כן אמר הגרא"י לר"י ולדנברג ע"כ.

ושמעתי מרשד"כ שדיבר עכשיו עם רמ"ב שליט"א ואמר לו שהגר"ח י"ל עשה כל הש"ת בנשימה אחת ולא עשה בשתי נשימות כלל, וזה סותר לשמועת רי"ל ב'. אב שמעתי מהגר"י שליט"א

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

ימיו שהיה תוקע תקיעות למיושב ב"ש" ואם לא ילאו טוב היה תוקע גם למעומד ב"ש". שמעתי מר' שמואל דוד כהן שליט"א שכפי המורגש לו אין בזה כללים ברורים כ"כ איך לקבוע אם לעשות הש"ת שלאחר התפילה בנשימה אחת או ש"נ, (ופעם אחת לפני כג' שנה עשו התקיעות למיושב בנשימה אחת ומעומד ב"ש", וחוץ משנה זו לא עשו כן ולא ידע למה שינה בשנה זו) וכעין זה שמעתי מהרמ"מ דולינסקי שליט"א שכל שנה הגרמ"ם אומר לו לפני התקיעות דכאשר ירים אצבע אחד שיעשה נ"א וכאשר ירים שתי אצבעות שיעשה ש"נ, והבנתו הוא שאינו אומר לו להדיא איך הם עושים הוא משום שבאמת אין להם כללים קבועים איך לעשות. והגם שלא שם ליבו כ"כ לזכור מה שעשו למעשה נדמה לו שבד"כ עושים ש"נ בתקיעות למיושב ונ"א בתקיעות למעומד, ולאחר התפילה כפי איך שיאלו התקיעות בתוך התפילה. והוא שמע מהגרמ"מ לאמעט שליט"א שגם אכלס אין כללים קבועים אלא הגרמ"ם שליט"א לומד הסוגיא כל שנה מחדש ומחליט לפי מה שיואל לו, ואומר שכן נהג הגריד"ס ז"ל. ודיברתי עוד פעם עם הגריז"ס שליט"א ואמר לי ששמע כמה פעמים ממו"ר שליט"א ששמע מהגרמ"מ שהגר"ח תקע הכל רק ב"ש" אבל אין ברצון מו"ר לדבר על זה מטעם לא ידוע לו (וכשדיבר איתי בשנה שעבר אמר שאינו יכול לדבר על זה ולא היה כוונתו לומר שאינו יודע) ושמע זה לפני עשרים שנה וכן בשנים האחרונים שמע זה איזה פעמים, ולמעשה הנהגת מו"ר הוא לעשות ש"נ בתקיעות למיושב ונ"א בתקיעות למעומד ובה' קולות לאחר התפילה עושה ב"ש" ובה' שבסוף נ"א, אך באלו שבסוף פעמים נשתנה כפי החששות שהיו בתקיעות הראשונים עכ"ל. (ויש להעיר דממה שעשה הגר"ח הכל ב"ש" אינו ראיה שבהכרח ס"ל שזה עיקר השיטה דיתכן שעשה כן משום הרמ"א שאין לשנות, וזדעת הרמ"א גופא כ' הגריז" שאין לשנות משום מחלוקת אבל לולי זה יתכן שגם הרמ"א היה עושה מקאתו בנ"א כעל"ת תה"ד. ואולי מטעם זה שינה הגריז"מ מהנהגת אביו כיון שלא היה אלא חשק מחלוקת). ולפי זה נראה שהטעם ששמעתי להנהגת מו"ר נאמר מדעת האומר ולא שמע זה ממנו. וכשדיברתי עם מו"ר לא גילה לי טעמו האמיתי מאותו טעם שאינו רוצה לדבר על זה וענה לי כפי מה שנקטתי.

כמו שעושה בעצמו אבל גם לא רצה לומר להיפך מהמנהג). ואמרתיו שלדעתי עדיף לעשות הש"ת למיושב בנשימה אחת (כש"כ הפוסקים) מאחר שבזה בודאי יולאים שאם יעשה בשתי נשימות והלכה כהרמב"ן שאין יולאים בזה נמצא שיש הפסק מהבדלה עד התקיעות למעומד, וקוב מלאתי שכ"כ הגריז" וכן היה דעתו של האבני נזר⁵⁵ (הובא בספר אש דת) לעשות בתקיעות למיושב העיקר שיטה מטעם זה, ואמר דמאחר שהרמ"א כתב לעשות הכל בשת"נ די לנו מה שאין לנו עושים כן ועושים מקאת בנש"א אבל לגבי הברכות יש לנו לסמוך על הרמ"א, ואמרתיו שהתרומת הדשן והב"י כנראה לא תקעו מי קולות אחר התפילה אבל לנו שחוקעין יכולים לעשות התקיעות למיושב ומעומד בנש"א ואחר תפילה בשת"נ, ולא היה דעתו נוהה לשנות כ"כ ממש"כ הרמ"א, ואמר גם שיש אנשים שאינם מקשיבים כ"כ להתקיעות אחר התפילה. ואמרתיו שאם נעשה התקיעות למעומד בנש"א כדי לזאת בודאי אין יולאים בזה להראבי"ה שצריך לשמוע לכל הג' צבות כסדרן בלי הפסק קול אחר, ודברי ביאור הגר"א מטין קצת כהראבי"ה, ואמר שאין לחוש להראבי"ה, ויש לעשות התקיעות למיושב בשת"נ ומעומד בנש"א ואם התקיעות למיושב ילאו טוב אז יש לעשות הש"ת שלאחר התפילה בנשימה אחת. ואחר הערת הר"ר ייל"ב למטה שאלתי לבנו הגריז"ס שליט"א אם מידי שמיע ליה בזה ושא"ל למו"ר, ואמר שאין ברצונו לדבר על דעתו של הגר"ח אבל הוא נוהג כהנהגת הגריז"מ בסוף

שהגריד"ס ז"ל עשה הש"ת דמיושב בני"א ומעומד ב"ש"נ. וטען שאין ספק כלל שלא עשה רק ני"א שאינו עולה על הדעת שהיה משנה כ"כ מהרמ"א, ושמע ודומה לו מהגריד"ס ז"ל בעצמו שהגר"ח היה משנה דעתו בזה כל שנה, והיה אומר שזהו מהדברים שאין אנו יכולים לדעת. וכל זה נסתר למשי"כ למעלה שהגר"ח עשה רק ש"נ, ואולי הגריד"ס דיבר על מה שעשה בצעירותו.

⁵⁵ למעשה דעת האבני"ז לעשות הש"ת דמיושב בשתי נשימות משום שש"ל שהעיקר לעשות שתי נשימות.

טעות בתקיעות האחרונות

שכתב השער האיון בס' תקל"ז סק"א אבל כ"ז אינו מעבדת שאם לא יעשה כן אין עיכוב בדבר שהרי כבר ילאו ידי חובתו.⁵⁶

שאלתי מו"ר הגרמ"ם שליט"א על מש"כ המג"א (ס"ס תקי"ז והובא במשני"ב ס"ס ל"ה) שאם טעה בתקיעות שאחר התפילה אין בכך כלום, ואמר שאין בכך כלום מאחר שכל התקיעות אינם אלא מנהג ואין בכך כלום אם לא שמע אותם, אבל מי שרוצה לקיים המנהג בודאי צריך לחזור אי לא תקע כדין דמה שתקע שלא כדין אינו כלום, והוא כמו

⁵⁶ והערוני אחי הר"ר ישראל שליט"א די"ל שלגבי מאה קולות סמך המג"א על זה שמעיקר הדין הלכה כר"ת שאין קול אחר מפסיק.

קטן לתקוע שלא כסדר

פעם אחת מו"ר הגרא"י זלזניק ז"ל ראה בר"ה שבת קטנה שלי אוחזת בשופר ואמר לה שאסור לה לתקוע כיון שאינה באה לכלל חיוב. אבל לכאורה אם קטנה רוצה לתקוע כסדר לצאת המצוה אין בזה חילוק בין קטנה לגדולה, דלא מסתבר דמה שמתירין לנשים לצאת המצוה משום נחת רוח שייך רק בגדולות, וכן מסתבר שמותר לתקוע עבור קטנה ג"כ מטעם זה [אבל למעשה לא עשיתי מעשה].

נסתפקתי בזה שקטן מותר לתקוע כל היום ומותר לומר לו לתקוע האם זה רק כשתקוע כתיקונו או איזה קול שיאל לו וגם לומר לו לחזור על איזה קול פעם אחר פעם כגון תקיעה אחר תקיעה ותרועה אחר תרועה, ומו"ר הגרמ"ם שליט"א אמר לי שלא צריך להיות דוקא כתיקונו⁵⁷ ומלאתי בשיטה מקובצת (ערכין ג. אות י' [בהשמטות]) אין

⁵⁷ ולגבי בנות אמר שאין להן לתקוע מאחר שלא שייך חינוד אצלן, וכן

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

מיידי בתוקע שלא כתיקונו והענין הוא להרגילו כדי שיוכל לתקוע כתיקונו כשיתגדל הרי גם קטן שלא הגיע לחינוך עתיד לגדל.

וכן על מה שאין תוקעין בערב ר"ה אם הוא רק כשחוקעין סדר כדינו או אפילו שלא כסדר באופן שאין יוצאין בו, ושאחתי למו"ר הגר"מ סאלאווייזיק שליט"א ואמר שאין לחלק, ולכאורה כן נראה ממה שהפוסקים לא נתנו ענה זו למי שצריך ללמוד שכתבו שיש לו לתקועה בצנעא ולא כתבו שיתקע שלא כסדר תר"ת.

מעכצין את התינוקות מלתקוע כו' וע"כ שלא על סדר תקיעות איירי דאי על סדר תקיעות אפילו לתקוע בעבורם שרי עכ"ל, ודוחק לומר דמש"כ סדר תקיעות ר"ל על סדר הברכות ללכאורה פשוט שתוקעים להם גם שלא על סדר הברכות כמו לגדול שאין תוקעין על סדר הברכות אלא בציבור, וא"כ ע"כ כוונתו שלא כסדר תקיעה תרועה תקיעה.

ולכאורה נראה קצת שלשיטת הראשונים שמתעסקין רק בקטן המגיע לחינוך לא התירו אלא כשחוקע כתיקונו דיג לו מורה בתקיעה זו, דאם

בעל תוקע ששינה מדעת שוכרו

כלל י"ל דמאחר שאלו שהביאו הב"ת לא עשאו שליח ככהאי גוונא חסר שליחות מהציבור ואין יוצאים תקיעות דמעומד, אך אין זה כוונת החו"י שהרי מפורש בדבריו שיכולים הו' ששילמו להב"ת להתנות עמו שלא להוציא אלו שלא שילמו ואם לא שינה הב"ת מתנאי זה הם יוצאים בתקיעתו, ולדברינו גם בזה לא יוצאים כיון שחסר ציבור ואינו ש"ץ.

ואולי ס"ל להח"י שבדואי נתכווין הב"ת לעשות שליחותם ותקע רק על דעת כן, וממילא אם שינה מדעתם אף אחד אינו יוצא דכיון שבטלה שליחותם והוא עשה רק על דעת השליחות הוא כלא כיוון להוציאם, ועדיין ז"ע.

וכעין זה יש פוסקים שנקטו שאם הב"ת מכווין שלא להוציא אחד כולם אינם יוצאים דומיא דש"ץ שכווין שלא להוציא מי שהוא, וגם זה אינו מובן מה זה ענין לש"ץ, שש"ץ הוא שליח ציבור ללא שיד תפילה בציבור בלא ציבור, ומדיני תפילת ציבור הוא שיהיה לכל הציבור וצריך לכווין להוציא כולם, אבל תקיעת שופר הוא מצות יחיד ואינו שיד לציבור בעצם ולא שיד בזה לומר שאם כיוון שלא להוציא אחד שכולם אינם יוצאים, ואף אם נאמר שתקיעת שופר צריך שליחות אינו אלא שלוחו של כל יחיד ויחיד ולא שלוחו של הציבור ולא שיד לבטל שליחותו משום שמכווין שלא להוציא מי שאינו רואה, ללא שיד זה אלא כשהוא שלוחו של הציבור בתורת ציבור ולא כשהוא שלוחו של היחיד.

אבל אולי יש לקיים הפסק לגבי תקיעת דמעומד שצריך ציבור דוקא, וא"כ י"ל שצריך שליחות של הציבור ומדיני ש"ץ שצריך לכווין להוציא כולם.

בחוות יאיר (סימן קפ"ו) כ' בעובדא שרק ו' אנשים שילמו עבור הבעל תוקע והתנו עם הבעל תוקע שלא יוציא אלו שלא שילמו, וז"ל ואם יעבור על התנאי ויכווין להוציא כל השומעי' נ"ל דכל השומעים לא ילאו דנקרא התוקע שליח בני ישראל כמו הש"ץ ושליח ששינה מדעת משלחו בטל שליחותו עכ"ל, וצ"ע דבשאלמא לגבי מה שהסכימו לשלם להתוקע י"ל שבטל שליחותו מאחר ששינה מדעתם, אבל להוציאם בשופר יכול לכווין להוציא למי שירצה בלי שליחותם, ואף אם נדחוק שאלו הו' ששכרו לא ראו לזאת באופן כזה שיכווין להוציא כולם מ"מ השאר ודאי ילאו, ושבו מצאתי בשערי תשובה (סי"ט תקפ"ה) וז"ל ונפלאתי מאוד דמה ענין תוקע לשליחות שהרי א"צ שיתקע כ"א בעצמו שגא' דשלוחו כמותו וכאילו תקע בעצמו רק מורה עליו לשמוע ואין חילוק בין אם עשאו שליח לתקוע לו או לא רק כשמכווין להוציא וכמו ש"ץ⁵⁸ דדעתיה אכ"ע ואף שלא נעשה שלוחם לתקוע מ"מ כיון שהוא מכווין להוציא והם מתכוונים לזאת וא"כ מה איכפת לן במה שהתנו עמו שלא להוציא אלו ולא שיד בזה ביטול שליחות כלל ודלואו מהורת שליחות התינו ענה וקצתו עכ"ל.

ואפשר לקיים הפסק של החו"י בתקיעות דמעומד שתקנו בציבור דוקא וקיום תקיעות אלו לא שיד אלא בציבור, והנה בהעובדא שם לא היה ציבור אלא עם אלו שהביאו הבעל תוקע, וא"כ שבלעדם ליכא ציבור

⁵⁸ מה שהביא מש"ץ צ"ע ואכמ"ל.

רבי תקיעות ושיטות

ואמרת שכן נהגתי אבל יש לי הרגשה שיש אנשים שמסתכלים על זה בעין רע מה שאיני ממנה לתקוע כל מה שמצדקים, ואמר שאין לחוש לזה.

ושמעתי מדודי הגאון רד"א זלזניק שליט"א שפעם מו"ז הגאון ר' א"י זלזניק ז"ל איחר התקיעות אצל הגר"י ז"ל ובנו ר' רפאל ז"ל תקע עבורו בחדר אחר, וכששמע הגר"י הוא מיהר לשאול מה זה שתוקעים עוה, וכששמע סיבת הדבר הגיח להם להמשיך.

ואמר שבאמת הבין הגר"י מעצמו סיבת הדבר אבל מיהר לשאול על זה שלא יעשה לדבר מקובל לתקוע ברי"ה בלי טעם מולדק.

שאלתי מו"ר הגאון ר"מ סאלאווייזיק שליט"א מה שאנשים מצדקים ממני לתקוע עבורם שיטות אחרות האם לענות להם, דיג בזה משום שבות כשתוקעים שלא לצורך והריני חושש שלא כל מה שאחד החליט דיג בזה משום שיטה שראוי לחוש בה היא צורך.

וענה לי שבדואי אין לתקוע לכל כל מה שמצדקים ויש לנו מנהג האיד לתקוע ואין צורך לתקוע חוץ מזה.

ואמרת שלמעשה יש אנשים שיש להם מנהגים שונים ורואים לשמוע כפי מנהגם, ואמר שיש לתקוע להם כמנהגם, אבל לא למי שאין לו מנהג והחליט סתם לשמוע תקיעות אחרות.

כיסוי השופר בין הסדרים

בין סדר לסדר, ולכאורה זה לא שיד אצלנו אלא במקומות שנהגו

כ' בקצור השל"ה והובא בקפ"ה החיים (תקפ"ה סי"ק י"ד) לכסות השופר

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

להבעל תוקע ישב לפוש, וכן בערוך השולחן (תק"צ סעיף ה') וז"ל ועוד נ"ל כיון דקשה לתוקע לתקוע שלשים קולות בהמשך אחד ובהכרח שינוח קצת כמו שהמנהג אללינו לנוח קצת בין תשר"ת לתש"ת ובין תש"ת לתר"ת עכ"ל, ומסתבר שאז היו מכסין השופר, וכן במקומות שאומרים היה"ר אחר כל סדר דיש לכסות השופר, אבל אללינו שליכא הפסק בין סדר לסדר כלל אין מקום לזה.

שהבעל תוקע ישב לפוש בין סדר ולסדר כדליתא בספר דברי קהילות [מנהגי ק"ק פראנקפארט] שבין סדר לסדר בתקיעות דמיושב אמרו⁵⁹

⁵⁹ יש מחזורים שכתוב בהם שב אחר כל סדר, וכנראה הכוונה שאומרים להבעל תוקע לישב.

אשה לברך שהחיינו ביום שני

ברכה, וכפי הגרסה נקטו העיקר כטעם הראשון וא"כ יכולות לברך שהחיינו לכולי עלמא, ושוב ראיתי ברבינו מנוח (הלי לולב פ"ז הל"ט) מיהו לא מצרכי כלל כו' אבל שהחיינו מזה לברך עכ"ל, וכשתקעתי עבור הסבתא ע"ה אמר לה מו"ז הגאון ר' אברהם יעקב זלזניק ז"ל מה לברך והגם שלא זכור לי להדיא שאמר לה לברך שהחיינו ביום השני לא יתכן שלא הייתי זוכר אילו אמר לה שלא תברך.

פעם תקעתי שופר עבור בת תלמיד חכם א' וביום השני אמר לה לברך רק לשמוע קול שופר. ושאיתי אוחו על זה ואמר שאין זה פשוט כ"כ לברך שהחיינו ביום השני וגם מה שגסים מצרכות על מעש"ג מחל' ראשונים ובצירוף שני הספיקות עדיף שלא תברך. ואני אמרתי אדברבה הרי מצינו שני טעמים בראשונים למה נשים לא תברכו א' דלא שייך לומר וכוונתו כשאין מנוח וכו' שאין להן קיום מזה כלל ולא שייך

הערות ועיונים בעניני תקיעות שופר

ז

שברים
 אורך שבר לריב"א י-יא
 טו-או ח
 למנהג הספרדים ז, יא, יד
 לקצר בכל שבר ולהרבות במנינה יב
 מנהג תימן ח
 ריבוי שברים לכתחילה (מנהג בריסק) יב
 של האדמו"ר מוהרש"ב מלובביץ ט
 של הגרי"ז ט, יב
 של ר' הענקין ט
 של ר' חיים ט
 של ר' חיים עוזר ט
 של ר' יהושע לייב ט
 שברים תרועה
 איזה נשימה אחת ואיזה שתי נשימות יט
 הבליעה שבר ד' בתרועה יז
 שיעור הנשימה יד
 של הגר"ח יט

ח

תקיעה
 יצא אויר בלי קול רם בתחילה ו
 להאריך לכתחילה יב
 מנהג אונגרין ד
 מנהג אשכנז ד
 מנהג בעלזא ובאכוב ד
 מנהג הולנד ד
 מנהג תימן ד, ה
 נשברה תקיעה בתרא אחר השיעור ו
 צורת הקול ד-ה
 שינוי קול ה-ו
 שיעורו כשהאריך בתרועה א-ג, ד
 תרועה
 יבבא קצרה יג
 להרבות במנינה לכתחילה יב, יג
 מנהג אשכנז ותימן יג
 צורת הקול יג-יד

ב

בעל תוקע
 כיוון שלא להוציא אחד כ
 שינה מדעת שוכרו כ

ה

הפסק
 לחוש להראבי"ה שצריך ל' קולות בלי הפסק יט

כ

כיסוי השופר בין סדרים כ

ל

לתקועה שיטות שונות כ

מ

מאה קולות
 טעות בתקיעות שאחר התפילה יט

נ

נשים
 שהחיינו ביום שני כא

ע

ערב ר"ה
 לתקועה שלא כסדר כ

ק

קול לחש ו
 קטן
 לתוקע עבור קטנות יט
 לתקוע שלא כסדר יט